

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІНСТИТУТ МИСТЕЦТВ
КАФЕДРА ІСТОРІЇ, ТЕОРІЇ МУЗИКИ ТА МЕТОДИКИ
МУЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ**

ЧОРНА АННА СЕРГІЇВНА

**РОЗВИТОК СПІВАЦЬКИХ НАВИЧОК ДІТЕЙ ІЗ ВАДАМИ
МОВЛЕННЯ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ**

Магістерська робота

на здобуття освітньо – кваліфікаційного ступеня «магістр» зі
спеціальності 014 «Середня освіта (Музичне мистецтво)»

Науковий керівник

Крижановська Т.І.
кандидат педагогічних
наук, доцент кафедри
історії, теорії музики та
методики музичного
виховання

Рівне, 2021 рік

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Розділ 1. Теоретичні аспекти розвитку співацьких навичок у дітей з вадами мовлення.....	7
1.1. Сутність та структура співацького розвитку.....	7
1.2. Вікові передумови співацького розвитку у дітей дошкільного віку.....	22
1.3. Методичні засади педагогічного керування співацькою діяльністю дошкільників з вадами мовлення.....	31
Розділ 2. Розвиток співацьких навичок у дітей з вадами мовлення: зміст експериментальної роботи.....	39
2.1 Шляхи вирішення окремих аспектів проблеми у сучасних дослідженнях.....	39
2.2. Діагностика співацького розвитку дітей з вадами мовлення.....	48
2.3. Опис перебігу експериментальної роботи зі співацького розвитку дітей з вадами мовлення.....	63
2.4 Узагальнення результатів дослідження.....	76
Висновки.....	87
Список літератури.....	91
Додатки.....	98

ВСТУП

Актуальність теми. Одним з найдавніших видів музичного виконавства є спів, який покликаний передавати можливостями людського голосу ідейно-образний зміст музичних творів.

Складові співацької діяльності людини досліджувались вже в працях Гіппократа і Платона. Одним із перших, що дійшли до нас, творів з мистецтва співу, методичних вказівок з постановки голосу вважається трактат араба Абу-аль-Хасана, виданий в Іспанії на рубежі VIII – IX ст. У XIII столітті був також відомий трактат про спів Дж. Моравія. У XVI – XVIII ст. найбільш відомими авторами вокально-педагогічних творів були, Дж. Каччіні, Дж. Манчіні П.Ф. Този, Л. Цакконі. Таким чином, протягом багатьох століть вивчався голосовий апарат людини і його можливості, удосконалювалися школи, методи та принципи виконання.

В Україні вокальне навчання здійснювалось на певних традиціях, серед яких виділимо акцентування драматичної майстерності, простоту, природність, задушевність виконання у поєднанні з досконалою вокальною технікою, вміння поєднувати вокальну майстерність з емоційно забарвленим живим словом. Однією із міцних підвалин української вокальної школи є виняткова увага до процесу розвитку дитячого голосу. На даний час дуже популярним став дитячий вокал. Необхідно відзначити, що знання основ голосоутворення, специфіки розвитку дитячих голосів і володіння прийомами постановки дитячого голосу в умовах роботи на музичних заняттях є невід'ємною частиною професійної діяльності педагогів дошкільної та спеціальної освіти.

Спів є найбільш поширеним, доступним для багатьох видом активного музикування. Співацький розвиток дітей спеціалізованих навчальних закладів є одним з провідних напрямів їх естетичного розвитку. Навчання співу передбачає утворення комплексу складних вокальнотехнічних, музично-слухових, художньо-виконавських умінь та навичок. Формування артикуляційних навичок є одним з важливих компонентів розвитку співацького голосу дітей. Пошук нових ефективних методів формування та розвитку умінь та навичок співацької артикуляції дітей, їх наукове обґрунтування та перевірка на практиці є актуальним на даному етапі розвитку сучасної мистецької педагогіки.

Для того, щоб успішно здійснювати процес співацького розвитку дітей необхідно враховувати вікові фізіологічні особливості розвитку їх голосового апарату, психолого-педагогічні характеристики кожного вікового періоду розвитку дитини. Кожна дитина індивідуальна, народжена з набором специфічних задатків, навчального потенціалу, особливостей пізнавальної сфери. Завдання педагога розпізнати у дитини її нахили і перспективи. Загальні засади співацького розвитку дітей висвітлювалися у працях А.Алієва, С. Гладкої, Н. Добровольської, О. Комісарова, Є. Малініної, А. Менабені, Т. Овчиннікової, Н. Орлової, О. Стрельникової Г. Стулової, О.Велігури, Т. Тютюнникової, Л. Хлебнікової Ю. Юцевича; фізіологічні особливості розвитку голосового апарату досліджували А. Варламов, М. Успенський, І. Прянишников, В. Багадуров, Є. Малишев, Н. Ветлугіна, Є. Малініна, Т. Науменко; психолого-педагогічні особливості розвитку дітей різних вікових груп вивчали Б. Ананьєв, В. Воронов, І. Дубровіна, О. Запорожець, Г. Костюк, С. Матвієнко, Є. Чернічкіна, Е. Шпрангер, А. Авдієський, О. Коломієць, Е. Печерська, М. Ніколаєнко.

Не зважаючи на велику кількість науково-методичної літератури присвяченої висвітленню питань співацького розвитку дітей, залишається актуальним та своєчасним пошук нових ефективних прийомів та методів співацького розвитку дошкільників, зокрема, засобів формування співацьких

артикуляційних навичок дітей дошкільного віку з вадами мовлення. Голосові органи дітей дошкільного віку швидко і активно розвиваються, дітям доводиться постійно підлаштовуватися до змін в їх голосовому апараті, що складає додаткові труднощі на шляху опанування співацьких умінь. Органи артикуляції найкраще піддаються візуальному контролю, тому на початкових етапах музичних, зокрема співацьких занять саме оволодінню артикуляційними навичками потрібно надавати особливої уваги. Особливо це стосується дітей з вадами мовлення. Маючи змогу свідомо контролювати роботу певної частини голосового апарату (органів артикуляції) діти дошкільного віку вдосконалюють процес мовлення, водночас оволодівають навичками свідомого координування процесу співу. Актуальність та значущість виокремленої проблеми дослідження зумовили вибір теми магістерської роботи **«Розвиток співацьких навичок дітей з вадами мовлення дошкільного віку»**.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та практично перевірити методику розвитку співацьких навичок у дітей з вадами мовлення.

Відповідно до мети були поставлені **завдання дослідження**:

- визначити сутність та структуру співацького розвитку;
- визначити вікові передумови співацького розвитку дітей з вадами мовлення;
- проаналізувати особливості музично-виховної роботи з дітьми з вадами мовлення;
- охарактеризувати шляхи вирішення окремих аспектів проблеми у сучасних дослідженнях;
- провести діагностику співацького розвитку дітей з вадами мовлення;
- описати перебіг експериментальної роботи зі співацького розвитку дітей з вадами мовлення; узагальнити результати дослідження.

Об'єкт дослідження – процес музичного виховання дітей з вадами мовлення.

Предмет дослідження – процес співацького розвитку дітей з вадами мовлення.

Гіпотеза дослідження – співацький розвиток як середовище здійснення артикуляційно-корекційного впливу на дошкільників буде відбуватись результативно за наступних умов: систематичність, комплексність щодо видів музичної активності, цілісність щодо вокального формування, домінування ігрових методів та створення емоційно позитивної виховної атмосфери.

Методи дослідження:

– теоретичні – аналіз психолого-педагогічної, науково-методичної, логопедичної літератури з проблеми дослідження; вивчення передового педагогічного досвіду, узагальнення поглядів вчених, щодо особливостей процесу співацького розвитку дітей дошкільного віку, аналіз програм, навчальних планів роботи дошкільних спеціалізованих навчальних закладів;

– емпіричні – бесіди, опитування, цілеспрямовані педагогічні спостереження, створення спеціальних діагностичних ситуацій, констатуючий, формуючий та контрольний експерименти з наступною якісною обробкою результатів дослідження.

Методологічною основою дослідження стали основні напрями державної реформи освітньої галузі, закон України «Про освіту» ; висновки психології щодо вікової специфіки дітей дошкільного віку; класичні положення про зміст співацького розвитку особистості; провідні ідеї сучасної інклюзивної освіти, зокрема музичного виховання дітей з вадами мовлення; узагальнення існуючого методичного досвіду в системі дошкільного виховання .

Апробація результатів дослідження здійснювалась шляхом

- практичної діяльності в якості вихователя (музичного керівника), автора магістреської роботи в Тучинській спеціальній школі I-II ступенів Рівненської обласної ради;

- оголошення доповіді та публікації з окремих аспектів проблеми магістерського дослідження на VII наукових читаннях здобувачів мистецької освіти Інституту мистецтв РДГУ «Інновації у музичній освіті та мистецтві» (28 травня 2021 року) [65], тема доповіді «Особливості музичного виховання дошкільників з вадами мовлення» та Всеукраїнській науково-практичній конференції (ІМ РДГУ, травень 2021);
- участі в засіданнях на методичних семінарах кафедри історії, теорії музики та методики музичного виховання (грудень 2020, квітень 2021);

Наукова новизна

Конкретизовано сутність та компонентну структуру співацького розвитку дітей з порушеннями мовлення. Удосконалено: методи та прийоми формування співацьких навичок у дітей з вадами мовлення у процесі фахової підготовки.

Обґрунтовано методичні основи співацького розвитку дошкільника, визначено принципи (єдності музичного пізнання і творчості, урахування вікових особливостей дітей дошкільного віку, фольклоризації змісту навчання співу) та педагогічні умови (розвитку уваги, охорони та дбайливого ставлення до дитячих голосів, доступності співацького репертуару, впровадження у процес навчання співу елементів театрального мистецтва), дотримання яких значно інтенсифікує процес співацького розвитку дошкільників; розроблено та експериментально перевірено модель співацького розвитку дітей дошкільного віку. Уточнено критерії (мотиваційно-творчий, діяльнісно-емоційний, рефлексивно-оцінювальний) та виокремлено рівні (високий, середній, низький) співацького розвитку дошкільників; удосконалено відповідно меті методи і прийоми.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає у можливості використання його результатів у роботі музичних керівників

спеціалізованих навчальних закладів а також вчителів музичного мистецтва в інклюзивних класах.

Базою експериментальної роботи були дві дошкільні групи комунального закладу «Тучинська спеціальна школа І-ІІ ступенів» Рівненської обласної ради. Всього в експерименті взяли участь 20 дітей, 4 вихователів, 1 музичний працівник.

Структуру дослідження складають вступ, два розділи, 7 параграфів, висновки, список літератури, додатки. Загальний обсяг 90 сторінок основного тексту. Список використаних джерел містить 80 найменувань.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ СПІВАЦЬКИХ НАВИЧОК У ДІТЕЙ З ВАДАМИ МОВЛЕННЯ

1.1. Сутність та структура співацького розвитку

Значення співу в дошкільному музичному вихованні важко переоцінити. Цей вид музичної діяльності існує як самостійний, так і фоновий, супроводжуючий інші музичні і немусичні справи. Можна сміливо стверджувати, що спів домінує над іншими видами музичної активності. За словами, Н. Ветлугіної: спів виконує різні функції: це діяльність самих дітей, водночас матеріал для слухання, своєрідний і важливий акомпанемент для руху, гри. Отже, це найдоступніший і наймасовіший вид музичного мистецтва [15, с. 66].

Згідно вимог Базового компонента дошкільної освіти, програми розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля», в процесі навчання дітей співу вирішуються наступні завдання:

- формування у дітей співочих умінь і навичок, навчання чисто і виразно виконувати пісні;
- навчання дітей співати на заняттях і поза ними як за допомогою дорослого, так і самостійно, у супроводі інструменту і без супроводу;
- розвиток у дітей музичного слуху, уміння розрізняти правильний і неправильний спів, звуки по висоті і тривалості, слухати себе під час співу і виправляти свої помилки [5].

Навчання дітей співу здійснюється під час групових, індивідуальних музичних занять, та занять вокального гуртка. Навчаючи дошкільнят співу, необхідно враховувати їх фізіологічні особливості. Так, як голосові зв'язки у них тонкі і короткі, розмір гортані в три рази менший, ніж у дорослого, менший і об'єм легень. Завдяки цьому звуки, що видаються дітьми легкі і високі, але слабкі [23, с.6].

Водночас музичному керівнику потрібно пам'ятати, що співацький розвиток, за виначенням Ю. Алієва, – процес становлення в дитини

вокальних здібностей, співочого голосу, знань і вмінь в області співацької діяльності [2 с. 49].

Дослідник Є. Юцевич вважає, що співацький розвиток – це поступальний процес змін у співацькій діяльності, що приводить до вдосконалення співацьких здібностей, досягнення сформованості співацьких навичок, розвитку уміння співака при їх допомозі грамотно і виразно відтворити музичний образ, донести його зміст до слухача [77 с. 56].

Отже, вважаємо, що співацький розвиток – це педагогічно організований процес, спрямований на удосконалення співацької діяльності особистості, рушійними силами якого є формування та постійне вдосконалення музичних, зокрема співацьких здібностей, співацьких навичок.

Нижче розглянемо сутність понять «навичка», «співацька навичка». Навички – дії, складові частини яких у процесі формування стають автоматичними. Формуються навички, на основі застосування знань про необхідний компонент вміння. Ю. Юцевич стверджував, що «навички - це психологічне новоутворення, що забезпечує автоматизм виконання певних дій» [77 с. 57] тобто співацькі навички – частково автоматизовані способи виконання дії, основою яких є вироблення і зміцнення умовно-рефлекторних зв'язків [77 с. 57].

О. Ростовський обґрунтував поняття «навичка» наступним чином: «це дія, яка внаслідок багаторазового повторення стає автоматизованою; психічне новоутворення, завдяки якому індивід спроможний виконувати певну дію раціонально, з належною точністю і швидкістю, без зайвих витрат фізичної та нервово-психічної енергії. [49 с. 367].

Співацький розвиток – складний і важливий процес музичного виховання дітей дошкільного віку. Навчаючи малюків вокалу, необхідно враховувати, що голосовий апарат дитини крихкий, ніжний, безперервно зростає відповідно з розвитком всього організму дитини. Тому необхідно не тільки володіти методикою навчання співу, але і берегти голос дитини,

підбирати такі прийоми вокальної техніки, які найбільш ефективно сприяють розвитку дитячого голосу. Системна робота дозволяє врахувати фізіологічні та вокальні особливості кожної дитини, тому пріоритетним у роботі є індивідуально-диференційований підхід до здібностей кожної дитини [65 с.2].

Дослідник О. Велігура вважає, що «співацькі навички – це відпрацьовані уміння правильного видобування звуків голосом дітьми у процесі виконавської діяльності».

Зрештою, О. Ростовський дає найбільш точне визначення поняття «співацькі навички – це комплекс автоматизованих дій різних частин голосо-дихального апарату, які відбуваються під час співу і залежать від волі співака, його виконавського бажання [49 с.58].

Вагомий внесок у розвиток теорії та методики викладання співу зробив педагог Н. Брянський. Він вважав, що «власне чуття кожної людини слугує приводом для правильного дихання» [16 с.48]. Педагог-методист

Н. Брянський, звертаючись до проблеми розвитку музикальних здібностей, до яких відносив слух, голос, ритмічне та тональне відчуття, уперше в методичній літературі наголошував на впровадженні на практиці специфічних вправ, призначених для хору.

Н. Брянський зазначав, що «для хорового співу потрібні інші вправи, які спрямовані не на артистичне вироблення голосів й не на багаті голосові засоби, а такі, які за своєю зручністю, послідовністю, спільністю легко засвоювались й сприймалися значною кількістю людей» [16 с. 48]. Він наголошував, що вправи необхідно урізноманітнювати: змінювати ритмічний рисунок, динаміку.

Співацькі навички формуються в процесі розв'язання художньо-виконавських завдань. Таким чином, основою співацького розвитку є розвиток співацьких навичок дитини, а саме: правильної співацької постави, співочого дихання, звукоутворення, чистого інтонування, артикуляції, строю та ансамблевих навичок. С. Гладка стверджує, що на процес та швидкість

формування співацьких навичок має вплив їх складність, індивідуальні та вікові особливості дошкільників, стан нервової системи, здібностей та зацікавленості дитини, її ставлення до співацької діяльності, свідомого підходу до оволодіння навичками співу, а також, педагогічна майстерність самого педагога – здібності та методи навчання

Одним з початкових етапів розвитку та формування вокальних навичок є формування співацької постави. Правильна співацька постава активізує дихальні м'язи, знімає напруження, зажатість звука і тим самим полегшує співацький процес. Тому під час співу дітей навчаємо сидіти прямо, не піднімаючи плечі і не напружуючи м'язи шиї, правильно дихати і т.д.

Співоча постава є елементом співацької установки – особливого стану людини, необхідного для початку співу. Це готовність усього організму співака до фонації. До комплексу співацької установки входять як зовнішні прояви – положення корпусу, голови, рота, щелепи, м'язова розкутість, так і внутрішня психофізіологічна готовність, що включає стан «вокально-творчого спокою», уявлення про якість звука, елементи «вокально-тілесної схеми», налаштованість на внутрішній настрій, зумовлений емоційно-художнім змістом образу [77 с. 69].

Від правильності співацької установки значною мірою залежить якість звуку і дихання. Під час співу керівнику необхідно постійно стежити за тим, як діти сидять, стоять, тримають голову, корпус, як відкривають рот. Нижче формулюємо основні правила співацької установки, наведені А. Капелюхівською:

- сидіти (стояти) рівно;
- не сутулитися;
- корпус і шию не напружувати;
- голову тримати прямо, не нахиляючи її і не опускаючи, але без напруги; - дихання брати вільно (не брати в середині слова);
- співати природним голосом, уникаючи різкого, форсованого звучання;

– рот треба відкривати вертикально, а не розтягувати в ширину щоб уникнути крикливого, «білого» звуку;

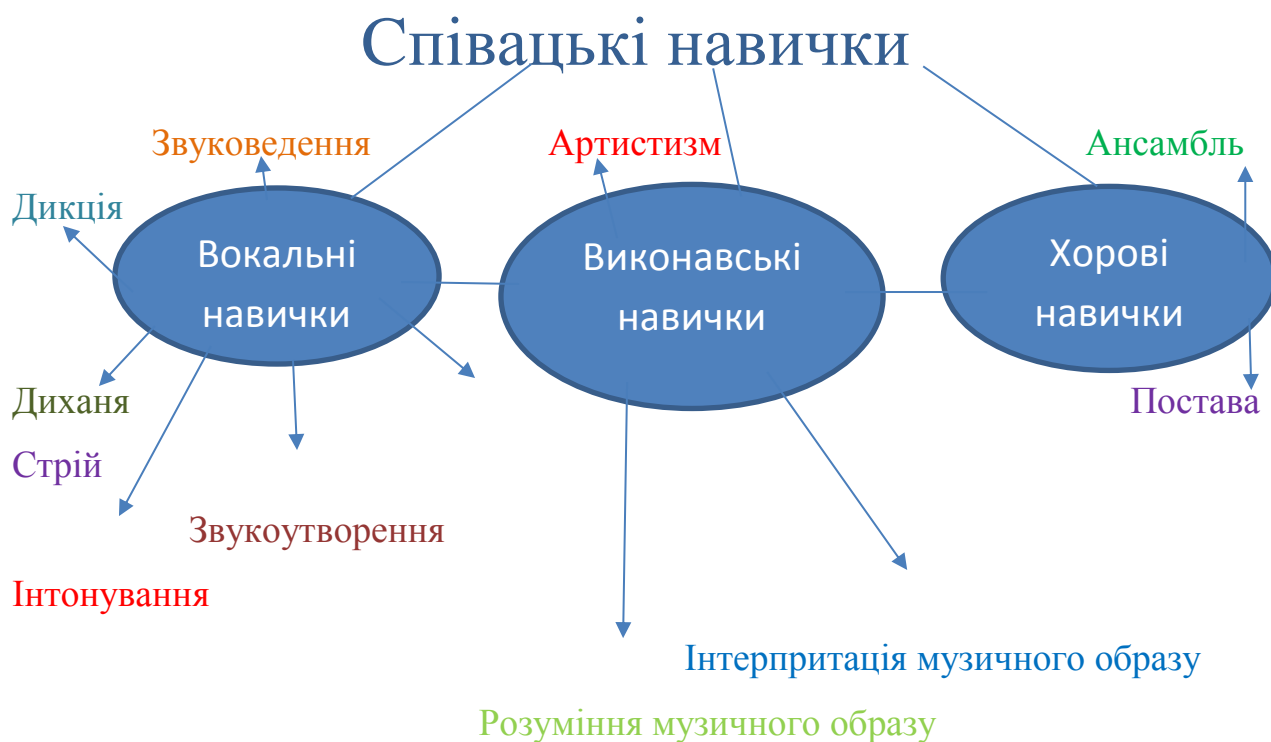
– нижня щелепа повинна бути вільна, губи рухливі, пружні [23 с. 6-8].

Зрозуміло, що працюючи з дошкільниками, музичний керівник повинен подбати, щоб форма викладу даних правил мала цікаву і доступну дітям цього віку форму: казкову, рольову, віршовану, з життєвими паралелями, порівняннями з природними явищами тощо.

Дотримання цих вимог робить процес співу естетичним, дозволяє мімічно-жестикуляційну свободу. Зазначимо, що міміка під час співу справляє особливе враження на дошкільників. Інтерес дітей до пісні зростає навіть при незначній зміні виразу обличчя дорослого. Іноді достатньо трохи помітного руху брів або губ, щоб створити потрібний настрій, викликати жваві мімічні реакції самих дітей. Це додає співу особливої виразності. Не слід забувати і про значення у музичній роботі з дошкільниками диригентських жестів. Як правило, свій спів музичний керівник супроводжує плавними або уривчастими рухами руки. До цих жестів поступово привчаються і діти, поступово розуміючи їх зміст та реагуючи на диригентську вимогу. Ці, на перший огляд, допоміжні засоби сприяють ефективнішому засвоєнню основних співочих умінь і навичок.

Після активізації співацької постави в роботу включаються інші співацькі навички. Їх послідовність і наступність виглядає наступним чином (рис. 1.1 Співацькі навички).

Рис. 1.1 Співацькі навички

Вокально-хорові навички – це автоматизовані дії співака, які забезпечують інтонаційно чисте та художньо-виразне виконання пісень, слуховий самоконтроль та дружний вокально-хоровий ансамбль з іншими дітьми. Для дітей дошкільного віку важливими є такі вокально-хорові навички, як: співацька постава, правильне звукоутворення вокальне дихання, артикуляція та чітка дикція, стрій, звуковедення, інтонування, ансамбль і художня виразність.

Велике значення для протяжного співу має правильне співацьке дихання. Наприклад, видатний італійський вокальний педагог, майстер бельканто Франческо Ламперті неодноразово наголошував на тому, що правильне дихання – необхідна основа вокальної майстерності. Тому дуже важливо, щоб дошкільники навчилися правильно дихати під час співу, інтенсивно і вчасно робити вдих і видих. Дітям молодшого віку слід брати дихання між словами, не розриваючи їх, а старшим дітям – між музичними фразами. Спокійний, повільний вдих – основа правильного співу. Видихати повітря потрібно економно, щоб його вистачило до кінця слова чи музичної

фрази. Правильне дихання покращує якість звуку, від його залежить виразність співу [76 с. 62].

Робота над співацьким диханням – складний і тривалий процес, тому на початковому етапі навчання він зводиться до оволодіння плавним і рівномірним вдихом та видихом, не перериває музичну фразу. Такий видих багато в чому залежить від правильно взятого дихання. Дуже важливо навчити дитину правильно і в потрібному місці брати дихання. Необхідно, щоб дитина зрозуміла, що від неї хочуть: «Ось дивіться, я співаю всю фразу на одному диханні, а доспівати не можу. Чому? Спробуй ти». «Не вистачило сили». «Правильно, тільки не сили, а повітря. Значить треба його знову набрати в легені. Зітхання і співаємо далі». Навчити дітей спокійного вдиху, не переобтяженому повітрям, без участі плечей допомагають вправи з дихальної гімнастики О. Стрельникової («Долоньки», «Погоничі», «Насос», «Кішечка» та інші). Надалі завдання ускладнюється – діти вчаться швидкому спокійному вдиху в рухомих піснях і між фразами [23 с. 10].

Дослідник С. Мазуряк пропонує комплекс вправ для вироблення в дошкільнят правильного мовного дихання. З огляду на сутність нашої проблеми, ми використовували окремі у роботі, спрямовані на формування співацьких навичок дітей з вадами мовлення.

Приклади вправ (1-6):

1. «Повітряна кулька» Всі пальчики обох рук складені в «пучок» й дотикаються кінчиками. В цьому положенні дитина дме на пальчики і вони приймають форму кульки. Повітря «виходить» і пальчики займають вихідне положення.

2. «Кулька». Дитина уявляє, що в животику у неї надувна кулька. Вдих носиком – кулька надувається і стає велика-велика, животик випинається. Видих - кулька здувається із звуком -с-, -з- або -ш-.

3. «Вітер». Як шумить вітер? А ось так! Вдих носиком. Видих ротиком, долонька торкається ротика і дитина без голосу вимовляє «звук індіанця» – це шумить вітер. Вправу слід повторити 3-4 рази.

4. «Задми святковий тортик». Уявіть, що перед вами іменинний торт. На ньому багато маленьких свічок. Зробіть глибокий вдих і постарайтесь задути якомога більше свічок, роблячи при цьому максимальну кількість коротких видихів (за кількістю свічок).

5. «Сніговик». Ліпимо сніговика, а потім гріємо руки, дмухаючи на них.

6. «Кораблик». Налийте у миску воду. Зробіть паперовий або пінопластовий кораблик та покладіть його на воду. Запропонуйте дитині подути на кораблик: спочатку довгим струменем повітря, наче вимовляючи звук [ф], а потім переривчасто, наче вимовляючи звук [п-п-п-п].

Запропоновані та ін. подібні вправи, маючи яскраву образну, зрозумілу дітям дошкільного віку форму, покликані стати результативними засобами на шляху розвитку співацького дихання.

Звукоутворення – виникнення музичних звукових хвиль за допомогою різноманітних вібраторів – механічних, електронних та інших [77 с. 96].

Музичний керівник повинен прагнути, щоб дошкільники співали природним звуком, без крику і напруги. Звучання дитячого голосу має бути виразним, природним, дзвінким, наспівним, легким, рухливим. При цьому обов'язково потрібно враховувати особливості дитячого голосового апарату та індивідуальні особливості кожної дитини [76 с. 61].

Зі співацьким диханням тісно пов'язане звукоутворення, що виникає внаслідок змикання й розмикання голосових зв'язок. Їхнє коливання і повітря, яке проходить між ними, утворюють звукові хвилі, від кількості коливань яких залежить висота звуку: чим вона більша, чим коротша хвиля коливань, тим звук вищий і, навпаки: чим кількість коливань менша, чим довша хвиля коливань, тим звук нижчий.

Водночас чим коротші зв'язки, тим частіші їх коливання і тим вищий звук. У дітей вони в чотири рази коротші, ніж у дорослих. Через те, звук дитячого голосу високий, легкий, але не достатньо сильний. Тембр звуку залежить від особливостей будови гортані та від акустичних закономірностей

– так званого обертонового ряду. Обертони – це допоміжні звуки, які виникають із основного джерела звуку, тобто при коливанні голосових зв'язок. Звук утворений в гортані, майже не володіє характерним тембром людського голосу. Окрасу йому надають резонатори, підсилюючи або, навпаки, послаблюючи основний тон і призвуки-обертони. Голосові зв'язки у кожної людини трішки відрізняються. Резонатори також, бувають різні: верхній – головний (частини рота, гортані, носа, лобові пазухи), нижній – грудний (трахея і бронхи). Головний резонатор надає звуку легкість, прозорість, дзвінкість, а грудний – густоту і повноту. У дошкільників грудний резонатор має невеликий об'єм і слабо розвинений [61 с. 83].

Для правильного звукоутворення велике значення має атака звуку – спосіб утворення звуків у голосоутворюючому апараті, початковий момент його виникнення. Для правильного звукоутворення дошкільники повинні застосовувати м'яку атаку, тобто співати спокійно, без поштовхування звуку. Тверда атака, безумовно, впливає на мелодійність звуку і використовується з метою більш чіткої вимови слів.

Правильне вокальне звукоутворення залежить від наспівності звука. Дошкільники часто не співають, а промовляють. Завдання музичного керівника – навчити дітей виконувати протяжно звуки і не «ковтати» закінчення музичних фраз.

Робота над співочим диханням тісно пов'язана із звукоутворенням. Тут необхідна система: співацькі вправи, показ (голосом, жестом), постійні нагадування. Використання показу жестом, до якого потрібно привчати з перших занять, допомагає вчасно і правильно взяти дихання. Часто використовується наступна пропозиція: після вступу до пісні «понюхати квітку» і відразу почати співати. Щоб діти не розривали слово, доцільно показувати правильне і неправильне виконання. Для розвитку дихання проспівувати на видиху голосні звуки, відкриті склади (наприклад: -та, -ля), фрази, починаючи з коротких і поступово переходячи до більш довгих (наприклад: «Я йду і співаю»).

Звукоутворення при правильній постановці голосу має бути природним, дзвінким і легким, діти повинні співати без крику та напруження. Для правильного звукоутворення велике значення має чітка робота голосового апарату (нижньої щелепи, губ, м'якого піднебіння з маленьким язичком). З звукоутворенням тісно пов'язана така якість звуку, як пісенність. Щоб навчити дітей співати протяжно, треба, починаючи з молодшої групи, вчити їх протягувати окремі звуки, кінці музичних фраз [64].

Протяжність у співі залежить від правильно взятого дихання і від переважання голосних, що характерно для народних пісень. Розвитку протяжності допомагає спів пісень, написаних у помірному або повільному темпі, а також розучування пісень спочатку в уповільненому темпі. Для хорошого звукоутворення велике значення має правильна вимова голосних і приголосних. Дітям необхідно пояснити, що треба співати пісню так, щоб слухачі могли зрозуміти, про що в ній співається, показати, як вимовляються окремі фрази та слова. Умовою гарної дикції та виразного співу є розуміння дітьми змісту слів, музичного образу пісні [64].

Фразування в пісні визначається в його словесному і мелодійному вираженні. Тому спочатку визначається зміст пісні, розшифровуються незрозумілі слова, знаходиться кульмінація [64].

Співацька дикція – це ясність, розбірливість, правильність вимови тексту у співі. Вона є наслідком знання і розуміння тексту, відчуття музичного образу і бажання донести його до слухачів, систематичної роботи над формуванням навички словоутворення [49 с. 375].

Вимова, манера промовляти слова – дикція – є найважливішою умовою виразного співу. Вона залежить від артикуляції – роботи органів вимови: нижньої щелепи, губ, язика, м'якого піднебіння, глотки [61 с. 85].

Розвиваючи у дошкільників правильну дикцію, потрібно досягати активності, рухливості артикуляційного апарату, округленого звучання голосних, чіткої вимови приголосних, правильної вимови слова. Пісня складається із двох основних компонентів – мелодії та тексту. Вокальна

дикція відрізняється від розмовної тим, що голосні звуки співаються протяжно. Вони являють собою основу вокальної інтонації [76 с. 62-63].

Вокальна дикція вимагає активності артикуляційного апарату. Млявість артикуляції (малорухливі губи, язик, нижня щелепа, мало відкритий рот) є однією з основних причин поганої дикції при співі – голосні і приголосні не мають необхідної ясності та чіткості, звук набуває одноманітного і невиразного характеру. Іноді спостерігається й інший недолік – перебільшена дикція, яка позбавляє голос необхідної вокальності. При цьому деякі діти не співають, а ніби декламують текст пісні, переносячи мовні навички роботи артикуляційного апарату на спів [49 с. 375-376].

Артикуляція – злагоджена робота усіх органів мовленнєвого апарату. Музичний керівник повинен звертати увагу на правильне формування голосних і приголосних звуків, стежити за положенням губ, язика, піднебіння, нижньої щелепи. Належного відкриття рота домагаються на голосних а, о, у. Корисні вправи на дай, най, гай, май тощо. Сполучення ай примушує добре відкривати рот, опускаючи нижню щелепу. Можна використати такий прийом: легким натиском пальця на підборіддя допомогти нижче опустити нижню щелепу. При неодноразовому повторенні цього руху опускання щелепи стає звичним рухом. Діти можуть перевіряти правильність відкривання рота шляхом натиску пальцем на щоку. Якщо палець проходить між зубами, – рот відкритий правильно. Ефективним є прийом активної вимови слів у заданому ритмі мелодії, пошепки, з чіткою артикуляцією. Він не тільки зміцнює дихальні м'язи, сприяє появі відчуття опори на дихання, але й тренує артикуляційний апарат [34 с.115].

Мета артикуляційної гімнастики – це вироблення якісних, повноцінних рухів органів артикуляції, підготовка до правильного вимовлення фонем. У результаті цієї роботи у дітей підвищуються показники рівня розвитку мовлення дітей, співочих навичок, поліпшуються музична пам'ять, увага.

Так як мовна сторона, а саме співоча дикція відіграє значну роль в загальній виразності вокального виконання, то вчитель проводить з дітьми гімнастику артикуляції, показуючи і виконуючи разом з учнями такі вправи:

1) «Перелякана кішка» – потрібно відкрити рот, показати зуби і висунути язик, це вправа допомагає для хорошого вимови слів; кінчик язика, як ніби шаткуємо, жуємо; діти покусують губи.

2) Вправа «праска» на глухі, шиплячі і дзвінкі звуки. Крім того, процес роботи над словом в пісні позитивно діє на розвиток мови дітей.

Зазначені практичні підходи стимулюють інтерес дитини до співацької діяльності, роблять останню результативною. За наявності вад мовлення процес декламації та артикуляції не завжди є успішним. Тому подібні вправлення забезпечують позитивну самооцінку дитини, покращуючи тим самим її психічне здоров'я. музичному керівнику потрібно пам'ятати: роботу над співацькими навичками дикції та артикуляції потрібно поєднувати з роботою над мовною артикуляцією та дикцією. Адже тих пір, поки дитина не навчиться контролювати свою мову, важко сподіватися, що вона зможе правильно і виразно співати.

Чистота інтонування – це правильне відтворення звуковисотного малюнку мелодії. І старші, і молодші дошкільники здатні правильно інтонувати мелодію, якщо вони досконало її засвоїли, і якщо у них достатньо розвинений музичний слух [76 с. 62-63].

Чистота інтонації залежить від музичного оточення дитини. Ця навчика вимагає постійної роботи над вдосконаленням слуху. Одна з причин неправильної інтонації – це невміння користуватися середнім та верхнім регістром. У цьому випадку використовується транспонування мелодії в зручну дитині тональність. Бажано, щоб мелодія йшла зверху вниз: це відразу дає налаштування голосового апарату на високе звучання. Щоб діти могли легко визначити напрям руху мелодії, використовують моделювання (показ руху рукою, дидактичні ігри, фланелеграф і так далі). Для

налагодження чистоти інтонації в співі використовують систематичне повторення вивчених пісень із супроводом асаррелла [61 с. 87].

Хоровий спів – один із видів колективної виконавської діяльності, який сприяє розвитку співочої культури дітей, їх загальному та музичному розвитку, вихованню духовної культури [34 с.56].

Чистота інтонування – це правильне відтворення звуковисотного малюнку мелодії. І старші і молодші дошкільники здатні правильно інтонувати мелодію, якщо вони добре її засвоїли і якщо в них достатньо розвинений музичний слух. [77 с. 63]. Щоб досягти чистоти інтонування, необхідно розвивати у дітей мелодичний слух і ладове відчуття.

Ансамбль. Колективний спів вимагає злагодженості, вмінню слухати один одного, не виділятися силою звука. Потрібно слідкувати, щоб діти починали і закінчували музичний твір одночасно (не пришвидшували, не замовкали тоді, коли вся група співає, не кричали) [76 с.64].

Хоровий спів вимагає злагодженості, уміння слухати один одного, не виділятися силою звука. Це досягається копітким розучуванням пісні, слуханням гарно співаючих дітей, увагою педагога до того, щоб діти одночасно за його вказівкою починали співати, витримували загальний темп, разом починали і закінчували фрази. Велике значення для узгодженості співу має настрій, який об'єднує дітей. Треба стежити, щоб діти починали й закінчували пісню вчасно (не «вискакували», випереджаючи інших, або не замовкали тоді, коли вся група співає). Дошкільникам легше зосередити увагу, якщо вони співають не голосно, без напруження, прислухаючись до співу інших і власного голосу. Злагодженість сприяє виразності виконання, привчає дітей до ансамблевого, хорового співу.

Дошкільникам простіше зосередити свою увагу тоді, коли вони співають не голосно, без напруження, прислухаючись до співу інших і до власного голосу. Ансамблевий спів сприяє виразності виконання, привчає дітей до хорового співу.

Узагальнимо вище сказане. Співацький розвиток – це педагогічно організований процес, спрямований на удосконалення співацької діяльності особистості, рушійними силами якого є формування та постійне вдосконалення музичних, зокрема співацьких здібностей співацьких навичок (Ю. Алієв, Н. Ветлугіна, А. Капелюхівська).

Отже, можна сказати, що співацький розвиток – це частково автоматизований спосіб виконання дії, що є компонентом співочого акту; взаємодія звукоутворення, дихання і дикції. В процесі навчання співу дітей у них формуються співоча установка, співоче дихання, співоча дикція, співоче звукоутворення і звуковедення.

Сучасна методика музичного виховання дошкільників демонструє різноманітні точки зору щодо методики співацького розвитку дитини. Водночас ряд принципів увійшли як базові у методику співацького виховання дошкільників, наприклад: наступності, системності, комплексності, емоційності тощо. Поряд із загально дидактичними методами співацького навчання, зокрема словесними (пояснення, розповідь), наочними (показ, ілюстрація, демонстрація), практичними (вправляння), використовуються методи музичної педагогіки: різномистецької імпровізації, музичної творчості, співацької інтерпретації, музичної гри, ігрового вправляння тощо (Р. Зінич, Е. Печерська, І. Рудченко, Л. Хлебникова, С. Шоломович.).

1.2. Вікові передумови співацького розвитку у дітей дошкільного віку

Співацькому розвитку дитини слід приділяти увагу з раннього віку, однак потрібно враховувати, що на різних етапах психологічного та фізичного становлення дитина виявляє різні здібності, можливості, задатки, що відповідають конкретним особливостям певного вікового періоду. Музичний керівник ні в якому разі не повинен забувати, що дитячий голосовий апарат сильно відрізняється від голосового апарату дорослої людини. Його механізм ще є простим за своєю структурою. Він дуже тендітний, ніжний, безперервно зростає, змінюється та надмірне напруження може завадити його нормальному зростанню. Дитячий голосовий апарат повинен розвиватися у повній відповідності до розвитку усього організму дитини. Відповідно, голос дітей ще не має тої сили, яка з'явиться поступово з розвитком вокальних м'язів. Тому займатися з дітьми співом потрібно обережно, сприяючи розвитку голосового апарату та загальному розвитку дітей, а відтак і репертуар потрібно підбирати для них з огляду на вік.

З перших днів життя у дитини розвивається слухова чутливість. Немовля може розрізняти дуже схожі звуки, відрізняє звук людського голосу від інших звуків. Здатне розрізняти музичні тембри і загальне забарвлення (інтонацію), найхарактернішою ознакою якого є благозвучність/не благозвучність звучання. Завдяки музичному слуху з мішанини звуків дитина вирізняє окремі блоки – «музичні фрагменти», композиції яких утворюють слова. У 2–3 місяці життя проявляється увага до мелодії, на відміну від немусичних звуків [1 с. 57–59].

Наприкінці першого року життя малюк, слухаючи спів дорослого, підлаштовується своїм лепетом до його інтонацій.

На другому році життя народжуються перші, свідомо відтворювані співочі інтонації; підспівуючи дорослому, дитина повторює за ним закінчення музичних фраз пісні. Вона оволодіває найпростішими рухами: плеще в долоньки, притупує, крутиться під звуки музики [15 с. 10].

В основі методичних прийомів музичного виховання дітей раннього віку лежить вплив виразної співочої інтонації, теплота і задушевність якої викликає в дітей емоційний відгук. Музичний керівник, наспівуючи пісню, нахиляється до дитини й цим привертає її увагу, викликає наслідувальні інтонації, створює в неї радісний настрій. На другому році життя діти вже починають підспівувати за музичним керівником окремі звуки, закінчення музичних фраз. У програмі музичного виховання ставиться завдання – заохочувати дитину підспівувати дорослому, відтворюючи окремі інтонації [34 с.101].

Реалізувати це завдання допомагають пісні, в яких присутні близькі й зрозумілі дітям образи (котики, пташки, ляльки, лисички тощо). Правильний добір дає можливість поступово ускладнювати завдання. Займаючись із дітьми, педагог просить то одну, то іншу дитину підключитися до співу, повторити окремі звуки, інтонацію. Основним методом формування співочих виявів у дітей на цьому етапі є наслідування співу дорослих.

Викликаючи інтерес до пісні, бажання проспівати її, музичний керівник використовує ігрові прийоми, застосовує іграшки. Виразне виконання пісні викликає в дітей емоційний відгук, бажання співати. Повторюючи пісню декілька разів, педагог закликає найактивніших дітей підспівувати йому, саме тому їхній приклад позитивно пливає на малюків несміливих, сором'язливих. Велике значення для музичного розвитку в цьому віці має індивідуальний спів з кожною дитиною. Це дає змогу виявити найактивніших, об'єднати їх у невелику групу [34 с.127].

У співацький репертуар для цієї групи представлені нескладні пісні, тематика яких пов'язана із образами пташок («Прилітайте, пташки» укр. нар. мелодія, сл. І. Плакіді), тваринок («Ведмедик», муз. О. Тилічєєвої), «А-а! Киця-мура, де ти була» (укр. нар. мелодія). З метою розширення уявлень дітей про навколишній світ до репертуару включаються, наприклад, пісеньки про транспорт –«Машина», муз Ю. Слонова, сл. Л. Башмакової, про побутову техніку –«Праска», муз Б. Фільц, сл. Є. Макшанцевої) тощо.

На третьому році життя починає формуватися голос дитини. Співочого звучання ще немає, дихання коротке, однак діти охоче включаються в спів дорослого, підспівуючи закінчення музичних фраз, інтонуючи окремі звуки. Головним завданням педагога в цей період виступає розвиток і зміцнення в дітей початкових співочих інтонацій. Дитина ще не може співати всю пісню правильно, але здатна правильно інтонувати окремі мотиви [13 с. 102].

До роботи у цій групі вводяться нескладні пісеньки (переважно – народні), які слугують матеріалом для розспівування та набуття навичок звуковедення та дихання.

З тим, щоб діти були активними в співі, їх слід максимально до цього заохочувати. Важливу роль щодо цього відіграє спеціально дібраний співацький репертуар, який має бути цікавим, з доступним сюжетним змістом, нескладним по відтворенню. Педагог, навчаючи дітей співу, застосовує спеціальні методичні прийоми підспівування та співу. Діти співають більш активно, якщо бачать рухи губ дорослого, його міміку, яка їх заохочує. Їм важливо чути спів дорослого. Темп виконання пісні у цій групі – спокійний або, навіть, заповільнений, обраний з урахуванням слабо розвиненого мовлення малюків. Дітей варто весь час заохочувати, вчасно хвалити за невеличкі успіхи. Пісні й поспівки слід повторювати якомога частіше, інакше діти не запам'ятають слова, а це, в свою чергу, загальмує процес розвитку співацьких навичок. У цій групі пісні повинні відповідати наступним вимогам: їх слова мають бути не тільки зрозумілими, але й легкими у вимовлянні, текст – коротким (1–2 поетичні стрічки). Мелодія повинна будуватися на нескладних фразах, які розспівуються на простих словах або складах [34 с. 118].

Співаночки (нескладні народні пісеньки, забавлянки) використовуються у якості матеріалу для розспівування та удосконалення співацьких навичок: «Кую, кую чобіток» (укр. нар. забавлянка), «Їли-їли кашку» (укр. нар. скоромовка) та інші. Фольклорні твори становлять значну частину репертуару цієї групи, наприклад: «Вітя, Вітя, Вітікар» (укр. нар.

дражнилка), «Ой вітре, вітроньку» (укр. нар. закличка). Пісні характеризуються переважно веселим, танцювальним характером: «Дві веселі парасолі» (муз І. Островерхого, сл. М. Пономаренко), «Їде поїзд по мосту» (муз. М. Ведмедері, сл. А. Крамінчука) тощо [34 с.128].

Четвертий рік життя. У цей період відбувається накопичення музичних вражень, розвивається здатність слухати музику, пізнавати знайомі пісні та інструментальні п'єси. Діти зацікавлено ставляться до музики, за допомоги дорослого можуть визначати її загальний настрій. Діти здатні розрізняти в піснях регістри, тембри, звучання 2–3 інструментів, нескладний ритм, контрастну динаміку, музику спокійну та бадьору. Улюблені твори дитина сприймає особливо радісно, починають з'являтися перші музичні уподобання.

На четвертому році життя співочий голос у дітей звучить сильніше, вони можуть проспівати нескладну пісню. Діти молодшого дошкільного віку здатні до колективних дій, можуть засвоїти певний, хоча й обмежений, обсяг співочих знань та умінь. Діти швидко втомлюються, особливо під час виконання однотипних завдань, тому необхідно переключати увагу дитини з однієї справи на іншу (змінюючи завдання, темп виконання, образний план тощо). Музичний і поетичний образи пісень діти сприймають в цілому, узагальнено, їм важче зрозуміти образ в деталях або в розвитку. У цьому віці у дітей більш цілеспрямовано формується вміння розрізняти властивості музичних звуків: висоту, динаміку, тембр, тривалість [34 с.128].

Діти молодшого дошкільного віку ще не можуть свідомо виконувати завдання. Здебільшого вони повторюють пісню або окремі звуки за музичним керівником. Словесні пояснення, навіть найчіткіші, сприймаються дітьми погано, якщо ці пояснення не підкріпити показом та відповідними діями. Не можна вимагати від дитини правильного співу, дихання, чіткої вимови слів, не показавши їй, як це треба робити [34 с.83].

Багато місця під час співу відводиться роботі над дикцією. Артикуляційний апарат розвинений недостатньо, в мовленні бувають

дефекти. Діти часто неправильно вимовляють слова, не розуміючи їхнього змісту. Потрібно пояснювати значення окремих, незрозумілих слів, навчити правильно їх вимовляти. Досягненню чистоти інтонування сприяє повторення вже вивчених творів. Усвідомленню дітьми висотності звуку, що впливає на чистоту інтонування, сприяє ознайомлення дітей із висотністю звуку шляхом «опредмечування», коли високі звуки характеризуються як маленькі, тоненькі (пташки, дзвіночки), а низькі – як великі, важкі, вайлуваті (ведмідь, бегемот). Такі порівняння музичний керівник підчас співу вправ і поспівок підкріплює відповідними жестами (показуючи положення звуку у високому або низькому регістрі).

Педагог, формуючи у дітей уміння розрізняти властивості музичних звуків, використовує різноманітні музичні загадки (яка киця нявкає – велика чи маленька? Який ведмедик йде стежинкою –дорослий чи ведмежатко?). Можна використовувати іграшки, які унаочнюють правильні відповіді дітей. До роботи у цій групі цілеспрямовано вводяться вправи для розвитку слуху та голосу, наприклад: «Ку-ку» (укр. нар. співанка), «Печу-печу хлібчик», муз. В. Верховинця, сл. народні тощо. У піснях продовжують вживатися образи птахів, тварин: «Курчата», муз. А. Філіпенка, сл. Т. Волгіної, «Зозуленька», муз. і сл. Н. Вересокіної). До репертуару входять вокальні твори до різних свят, як-от: «Здрастуй, здрастуй Новий рік», муз. М. Дремлюги, сл. І. Тутковської), «Мам вітаємо усіх», «Любимо бабусю», муз. Ю. Білоконя, сл. І. Білоконь, а також пов'язаних із порами року «Зима минула», муз. М. Метлова, сл. М. Клокової, «Весняний хоровод», муз. і сл. Н. Ткаченко тощо [34 с. 130].

П'ятий рік життя. Характеризується активною допитливістю дітей. Це період запитань: «чому?», «чого?». Дитина починає осмислювати зв'язок між явищами й подіями, може робити найпростіші узагальнення. Дитині зрозумілі вимоги: як потрібно проспівати пісню, рухливо чи спокійно. Голос у цьому віці набуває дзвінкості, рухливості. Співочі інтонації стають

стійкішими, але потребують постійної підтримки дорослого. Налагоджується вокально-слухова координація [16 с. 11].

Емоційне сприйняття навколишнього світу на п'ятому році життя у дитини стає більш розвиненим, ніж у попередній період. Діти краще усвідомлюють прослухану пісню. У дітей розвиваються сенсорні здібності, які виявляються в яскраво вираженій звуковій чутливості. Діти здатні розрізняти менш контрастний середній регістр та відтворювати його голосом (завдання надаються в ігровій формі). Діти цього віку здатні більш свідомо реагувати на окремі музичні образи, у них більшою мірою сформована самостійність, що дозволяє музичному керівнику організувати більш складну роботу стосовно формування у дітей співацьких навичок. У малят може з'являтися бажання проспівати самим, що теж слід ураховувати педагогові в організації співацької роботи.

Перед дошкільниками постають наступні завдання: удосконалювати уміння співати природнім голосом, без напруження в діапазоні $re_1 - si_1$; тримати темп виконання впродовж усієї пісні; уміти слухати спів інших дітей, орієнтуватися на правильне виконання; вступати вчасно після показу музичного керівника або після закінчення музичного вступу у пісні; співати емоційно; вдихати безшумно, брати вдих активно, у характері твору; правильно артикулювати та стежити за дикцією; вивчити впродовж року 6–8 пісень і вміти заспівати їх індивідуально з супроводом та без нього. У процесі музично-слухового сприймання дітей зорова наочність, поряд із слуховою, відіграє значну роль.

Для цього у роботі музичний керівник використовує музично-дидактичні ігри («Півень і курчатка», «Горобчики й ведмеді»). Ґрунтовні методичні матеріали щодо у надано у посібнику Н. Ветлугіної «Музичний буквар». Для визначення висоти звуку з метою формування у дітей уявлень звуковисотності у середній групі музичний керівник може вести до роботи металофон з тим, щоб діти самі могли програвати звуки та відтворювати їх голосом. У роботі над чистотою інтонування слід використовувати прийом

багатократного повторення. При цьому педагог, варіюючи завдання, має добиватися від дітей точної вокальної інтонації під час співу, уміння слухати себе та інших дітей. З метою досягнення чіткої та ясної дикції, педагог добирає спеціальні поспівки, примовки та дикційні вправи. Для досягнення виразності співу педагог, окрім показу, може добирати такі методи, як: емоційна розповідь, використання приказок, віршиків. Це впливає на почуття дітей та допомагає їм глибше усвідомити зміст твору. Образна передача поетичного тексту є одним із найважливіших компонентів виразного співу.

У вправах для розвитку слуху та голосу, як і в попередній групі, використовуються невеликі твори як народні, так і авторські. У пісенному репертуарі представлені твори, в яких представлено пори року, стан природи. Серед пісень використовуються твори однієї тематики, проте різних композиторів, наприклад: «Осінь – радісна пора», муз. І. Кишка, сл. Л. Компанієць та «Осінь чарівна в гості прийшла», муз. і сл. Н. Рубальської. Вивчаються пісні до календарних дат. Розвиваючи виконавські здібності дітей, педагог пропонує до вивчення твори різного образного плану й характеру (веселого, лагідного, бадьорого, кумедного тощо). Наприклад: «Веселі черевички», муз. А. Філіпенка, сл. Т. Волгіної, «Добрим будь», муз. і сл. Н. Горбенко тощо [34 с.131].

Шостий рік життя. Це період підготовки дітей до школи. Зміст програми з навчання співу будується на тих самих принципах, що застосовувалися у роботі з дітьми п'ятого року життя. Старший дошкільник має вже відносно багатий співацький досвід. На основі здобутих знань і вражень про музику діти можуть не тільки відповісти на запитання, а й самостійно охарактеризувати музичний твір, розібратися у його виражальних засобах, відчувати різноманітні відтінки настрою, передані музикою. У цьому віці ще більше зміцнюється голосовий апарат, розширюється і вирівнюється діапазон, з'являється більша співучість, дзвінкість. Індивідуальні музичні інтереси і здібності виявляються яскравіше [1 с. 168].

Удосконалюється дихання, яке стає більш глибоким і стійким, що дає змогу співати більш довгі фрази, пісні рухливого й наспівного характеру.

Основними прийомами навчання, як і в попередніх групах, є показ і пояснення музичного керівника. Ілюстративний матеріал, зважаючи на сформованість у дітей уявлень про навколишній світ та розвиненість відповідно до віку психічних процесів, педагог добирає меншою мірою. Розучування пісні педагог може починати з того місця, яке є найбільш важливим для ефективності даного процесу (приспів, окрема фраза тощо). Працюючи над злагодженістю співу, педагог навчає дітей виконувати твір з певними динамічними відтінками (*mf* – помірно голосно, *mp* – помірно тихо).

Перед початком співу з дітьми виконують вправи для розспівування, побудовані на окремих звуках: «ку-ку» (мала терція), «льо-льо» (прима) чи народні поспівки «Бай, люлі-люлі» тощо. Систематичне повторення їх формує навичку чистого інтонування. Застосовуються також вправи на розвиток слуху – «музична луна» (дитина відтворює заданий звук).

Злагодженість співу досягається зосередженістю уваги дітей перед початком занять музичний керівник говорить про характер інструментального вступу, нагадує, що після нього всі мають починати спів разом, стежить за темпом виконання й тим, щоб деякі діти не викрикували окремі звуки, не виділялися силою звучання.

Навчаючи дітей правильного дихання, музичний керівник застосовує диригентський жест, показуючи за допомогою руху руки, де саме за музичними фразами слід брати дихання. Для розвитку чіткої дикції використовується багато прийомів. Один з них – вимовляння тексту пошепки. Зазвичай, цей прийом застосовується в цікавій ігровій формі: дітям пропонують вимовляти текст пісні тихо, але так, щоб вихователь, який стоїть осторонь, почув його. Виразне виконання віршів та скоромовок допомагає виробити правильне співоче звучання голосних та приголосних звуків [34].

Вправи для розвитку слуху й голосу добираються з урахуванням роботи над чистотою інтонування, зокрема – інтервально складних «На

зеленім лугу», рос. мелодія, муз. М. Іорданського, «Гойдалка», муз. О. Тилічеєвої тощо. Пісні представлені широкою тематикою соціального буття дитини: «Вірний друг», муз. М. Пляцковського, сл. Б. Савельєва, пер. С. Шевченко, «Школярки», муз. і сл. В. Гвозд'ї, «Канікули», муз. І. Білика, сл. Б. Сливачука. До репертуару добираються пісні з цікавим, часто жартівливим сюжетом, що дозволяє дітям виявити свої творчі здібності під час виконання твору. Окрім того, спів легких, веселих мелодій дозволяє сформувати навичку легкого, рухливого звуку. Це такі пісні, як: «Дід старий подвір'я мав», англ. нар. пісня в перекл. Б. Токарчука, «Пісня маленьких каченят», муз. Ж. Колодуб, сл. В. Соколова [34 с.133].

Дошкільний вік – це період життя дитини від трьох до шести років, упродовж якого відбувається формування елементарної цілісної картини світу, збагачення й упорядкування чуттєвого досвіду дитини, опановування специфічно людських форм сприйняття та мислення, бурхливий розвиток уваги, формування паростків довільної уваги та смислової пам'яті.

Цей вік характеризується допитливістю, постійною потребою у спілкуванні, бажанні наслідувати дорослого (А. Запорожець, М. Лісіна).

Провідний вид діяльності дошкільників – гра. Свого розквіту вона досягає у середині дошкільного дитинства. Тому всі види діяльності дошкільників забарвлені грою. Не виключенням є і музична діяльність. Музичній діяльності дітей дошкільного віку показові наступні риси: розвиток загальної музикальності як сукупності музичних здібностей (емоційний відгук на музику, музичний слух і чуття ритму, музичне мислення, музична увага, музична пам'ять), здібностей виразного виконання музичних творів (пісенних, танцювальних, інструментальних) та творчої їх інтерпретації, варіювання, імпровізації. формування навичок музичного сприймання, елементарних основ музичної культури (потреби, переживання, ставлення, інтереси, любов до музики).

1.3 Методичні засади педагогічного керування співацькою діяльністю дошкільників з вадами мовлення

Спів – один з улюблених дітьми видів музичної діяльності, що володіє великим потенціалом емоційного, музичного, пізнавального розвитку. У співі успішно формується весь комплекс музичних здібностей: відчуття ладу, музично-слухові уявлення, почуття ритму, потреби в творчому самовираженні, формування естетичної культури дитини, емоційна чуйність на музику.

У процесі досягнення цієї мети вирішуються наступні завдання:

- розвиток музичного, звуковисотного, тембрового, динамічного слуху;
- розвиток правильного дихання і співочого діапазону голосу;
- розвиток почуття ритму;
- розвиток слухового уваги;
- розвиток просторової організації рухів;
- розвиток загальної моторики, міміки.

Заняття співом є важливою складовою гармонійного розвитку дитини з вадами мовлення. Спів активізує розумові здібності, розвиває естетичні та моральні уявлення дітей.

Музичному керівнику слід пам'ятати про те, що удосконалюючи голосовий апарат дітей для співу, ми вдосконалюємо його і для мови. Особливо важлива ця робота з дітьми з порушеннями мовлення. Як правило, ці діти відстають від однолітків і в музичному розвитку: аритмічність, нерозвинений музичний слух і музична пам'ять, інтонаційна невиразність.

Спів допомагає вирішити деякі проблеми звуковимови, розвиває дихання, формує почуття ритму, координує слух і голос. Також, спів допомагає виправляти недоліки мови: невиразна вимова, проковтування закінчення слів, а спів на склади сприяє автоматизації звуку, закріпленню правильної вимови. Спів вимагає більш чіткої артикуляції з боку як педагога, так і дітей.

Діти з тяжкими порушеннями мови – це діти з ураженням центральної нервової системи (або проявами перинатальної енцефалопатії), що обумовлює часте поєднання у них стійкого мовного розладу з різними особливостями психічної діяльності. З огляду на положення про тісний зв'язок розвитку мислення й мови (Л. С. Виготський), можна сказати, що інтелектуальний розвиток дитини певною мірою залежить від стану його мови. У дітей з тяжкими порушеннями мовлення проблемою є контакт з оточуючим світом; легка тормозимість в новій, незвичній обстановці; часті реакції негативізму; негативне ставлення до нового; важке переключення з одного виду діяльності на інший; повільність всіх психічних процесів, скутість або навпаки збудливість, незручність моторики. Мовне недорозвинення також відрізняється низкою характерних особливостей, які необхідно враховувати при розвитку співацьких навичок на заняттях: стійке утруднення в назві слів; опускання звуків і складів, перестановок і замін; часті паузи і затримка темпу мови. Багато дітей з важкими порушеннями мови не співають, а кажуть, не справляються з проспівуванням звуку, погано запам'ятовують тексти пісень, їх назви. У дітей млява артикуляція, уривчастість дихання, монотонний голос, не розвинений ритмічний слух. Особливості мовного апарату цих дітей полягають в млявості лицьових м'язів, скутості нижньої щелепи, погану роботу резонаторів. Це часто посилюється скутістю плечового пояса, що в значній мірі ускладнює вироблення правильного співочого дихання. Необхідною умовою успішності роботи з такими дітьми є емоційність педагога і розвиток дитячих емоцій. Використовуються різні методи, прийоми, способи формування вокальних навичок у дітей.

До основних мовних порушень відносять: дислалію(дефективною є вимова окремих звуків); дизартрію - порушення вимови, викликане недостатньою роботою нервів, що пов'язують мовний апарат з центральною нервовою системою; ринолалію - мовне порушення, що виражається в розладі артикуляції і фонації звуків мови. Голос набуває «носового

звучання»; заїкання - порушення темпу, ритму, плавності мови, викликане судомами м'язів мовного апарату; алалію - це повна або часткова відсутність мови у дітей (до 3-5 років); сенсорну алалію - дитина не розуміє чужу мову; спостерігається автоматичне повторення чужих слів (замість відповіді на питання малюк повторює саме питання); мутизм - припинення мовного розвитку через психічну травму; загальне недорозвинення мови (ЗНМ) - різні складні мовні розлади, при яких порушено формування всіх компонентів мовної системи, тобто звукового боку (фонетики) і смислової сторони (лексики, граматики) [74].

В роботі з розвитку співочих навичок у дітей з тяжкими порушеннями мови необхідно починати з мовного етапу. Саме на цьому етапі зручно і легко працювати над формуванням таких співочих навичок, як дихання і дикція. Мовний етап, як підготовчий, спочатку передує, трохи випереджаючи, а потім йде паралельно співочому етапу.

Основними видами діяльності на мовному етапі є:

- артикуляційна гімнастика;
- ігри і вправи, розвиваючі мовне і співоче дихання;
- розвиваючі ігри з голосом;
- мовні ритмо-інтонаційні ігри;
- ритмодекламація;
- мовні зарядки.

Їх загальна мета – легко і непомітно підготувати голоси дітей до співу; «Розігріти» м'язи мовного і дихального апарату, загострити інтонаційний слух; підвести дітей до відтворення музичних звуків.

Кожне заняття починати з вироблення співочої установки. Зокрема керівник спрямовує дітей на наступні завдання:

- сидіти (стояти) рівно; не сутулитися; корпус і шию не напружувати; голову тримати прямо, не закидаючи її і не опускаючи, але без напруги; дихання брати вільно (не брати в середині слова); співати природним

голосом, уникаючи різкого, форсованого звучання; рот треба відкривати вертикально, а не розтягувати в ширину, щоб уникнути крикливого, звуку; нижня щелепа повинна бути вільна, губи рухливі, пружні.

Можна нагадати їм про правильне положення корпусу, співаючи пісню Л. Абелян «Співати приємно і зручно». Для вироблення навичок виразної дикції слід використовувати: вправи артикуляційної гімнастики, скоромовки, чистомовки, мовні зарядки, ритмодекламації.

Артикуляційна гімнастика не займає багато часу, але ефективно активізує мовний апарат, допомагає усунути напруженість і скутість артикуляційних м'язів, розігріти м'язи язика, губ, щік, щелепи, розвинути міміку, артикуляційну моторику, а також виразну дикцію.

Вправи артикуляційної гімнастики:

- рух щелеп;
- відкривання і закривання рота;
- імітація кашлю, жування, бічні рухи нижньої щелепи;
- беззвучна вимова голосних а-, -е-, -і-, -про-, -у-
- рух мови (витягування трубочкою, складання кружечком, розтягування в усмішці, зміцнення губ при беззвучній вимові приголосного -п-н-м, і голосних -у-о-;

– активна гімнастика м'якого піднебіння (позіхання, ковтання води, покашлювання, полоскання горла, імітація жування, вимова голосних на твердій атаці а-, -е;

– проспівування голосних пошепки і голосно. Так само вправи краще сприймаються дітьми в ігровій формі. Наприклад, гра «Язичок» – гра полягає в тому, що язичок «подорожує» по роті дитини і тим самим розігріває всі необхідні м'язи.

Звичайне фізіологічне дихання, як правило, неглибоке і рівномірне: вдих рівний видиху. Характер фізіологічного дихання залежить від фізіологічної та нервово-психічної організації дитини, а також від стану його носоглотки. Часто вдих у дітей, що мають порушення мови, супроводжується

підняттям плечей. Це неприпустимо, тому що перешкоджає правильному звукоутворенню.

Навик мовного і співочого дихання розвивається постійно на кожному занятті і поступово. По можливості ігри на дихання з'єднуються з рухами тулуба, рук, пальців, нормалізує розмірене, плавне дихання («Дерева», «Листочок дерева»). Основні завдання дихальних вправ: зміцнювати фізіологічне дихання дітей (без мови); формувати правильне мовне дихання (короткий вдих– довгий видих) («Квітковий магазин» – вдих через ніс «Свічка» – повільний видих на полум'я «Насос» – видих при тривалій вимові – Ш-ш)

Ігри з голосом – це наслідування звукам навколишнього світу: людського голосу (крик, сміх, плач), голосам тварин (някати, хрюкати, кувати і т.д.), «голосам» неживої природи (цокати, капати і т.д.). Звуконаслідування дуже виразні. Вони допомагають дітям уявити звучання навколишнього світу. Систематичне використання розвиваючих ігор з голосом дає можливість: відчутти і послухати свій голос, пограти з ним; виплеснути надлишки своєї енергії, зняти втому і стомлення; розширити діапазони мовного і співочого голосу; успішно розвивати інтонаційний і фонематичний слух; готувати дитини до управління своїм голосом, диханням, артикуляцією, дикцією. («Кішка, як тебе звати? – Мяу; «Ослик»; «Пробудження»).

Ритмо-інтонаційні гри і ритмодекламація сприяють: розвитку мовного і музичного слуху; почуття ритму, темпу, тембру; розширюють межі діапазону мовного і співочого голосу; формують природне звучання голосу; розвивають дикцію і виразність голосу. Ігри та вправи виконуються з використанням найближчих ритмів: імен дітей, вітальних слів, назв дерев, квітів, потім включаються лічилки, потішки, примовки, чотиривірші. Тексти мовних ігор діти не заучують, вони запам'ятовують їх в процесі гри. Для промовляння тексту даються дітям різні варіанти завдань, наприклад: вимовити текст спочатку голосно, потім тихо; вимовити текст спочатку

високим голосом, а потім низьким; спочатку швидко, потім повільно, поступово прискорюючи, уповільнюючи. Дуже подобається хлопцям, коли вони діляться на дві команди і грають у «відлуння». Наприклад: одна команда вимовляє текст і плескає одночасно, а інша, вимовляє і плескає по колінах або перша тільки вимовляє текст, а друга тільки плескає. Даний вид діяльності дуже корисний для дітей з недостатньою координацією слуху і голосу. Гра «Здрастуйте», «Імена», «Сонечко», «Дощик» (на основі пісень-закличок).

Для розвитку музичного, поетичного слуху, почуття слова, уяви на заняттях використовується ритмодекламация – чітке проголошення тексту або віршів у заданому ритмі. Головне правило ритмодекламации: кожне слово, кожен звук відтворюється осмислено, зі щирим ставленням виконавця до усної мови. Використання ритмодекламации сприяє формуванню природного звучання голосу, розвитку чіткої дикції, а головне виразного виконання різних настроїв в мовному чи музичному матеріалі («Радість», «Кислі вірші»).

Одним з улюблених видів діяльності дітей є мовна зарядка. Вона не тільки загострює увагу, покращує взаємодію і координацію слуху і голосу, а головне – носить терапевтичний ефект: знімає відчуття втоми, підвищує працездатність дітей. Мовні зарядки проводимо в різних умовах, з різних положень (сидячи, стоячи, в русі, з виходом вперед і т.д.). Всі вправи та ігри мовного етапу допомагають дітям легко і непомітно підготувати свої голоси до співу.

Робота над правильним звукоутворенням будується на розвитку слухових відчуттів і умінні використовувати резонатори. Звуковідтворення при правильній постановці голосу має бути дзвінким і легким. Для правильного звукоутворення велике значення має чітка робота голосового апарату (нижньої щелепи, губ, м'якого піднебіння з маленьким язичком). Із звукоутворенням тісно пов'язана така якість звуку, як пісенність. Треба

вчити дітей співати протяжно, наспівно. Щоб виробляти навик протяжного співу слід використовувати різні вправи:

– спів вокалізів, нескладних мелодій (наприклад, мелодію «*ре - мі - фа - мі - ре*» треба проспівати зі звуком «а», потім на пів тона вище зі звуком «у» і т. д.); звернути увагу на правильне положення рота при проспівуванні голосних звуків.

– спів різних складів наприклад, «*мі - ме - ма - мо - му*» на одному звуці;

– співання низхідних і висхідних мажорних тризвуків на голосних *і - а - у* , «*е - о - а*».

Починати роботу над точністю інтонування певних звуків і інтервалів необхідно з поняття висоти звуку. Доброю основою є «Музичний буквар» Н.А.Ветлугиної, в якому представлені короткі пісеньки на кожен інтервал [14 с. 110].

Ефективним методом у занятті над інтонуванням є показ напрямку руху мелодії рукою. Чистота інтонування багато в чому залежить від відчуття дітьми ладу і вміння спиратися на стійкі ступені. Важливо навчити дітей відчувати тоніку і знаходити її самостійно, для цього використовуємо: Музично-дидактичні ігри та вправи на розвиток ладового почуття. Музичні вітання «Здрастуйте», «Хто як кричить» М. Картушіної. Співочі імпровізації – дуже ефективний метод розвитку ладового почуття [39 с. 64].

Основний принцип логопедичних розспівок – має тісний зв'язок мовного матеріалу з музикою і рухом. Оригінальні тексти пісеньок викликають у дітей інтерес, створюють у них радісний настрій, роблять їх враження емоційно багатшими, допомагають легше подолати негативні комплекси та мовні порушення. При цьому діти вчаться співати хором. Увагу необхідно акцентувати на звуковимові і на чіткості дикції. Слід використовувати пісні-ігри, побудовані за принципом «відлуння», в яких у дітей, з одного боку, є можливість орієнтації на еталон співочого звучання, а з іншого – збільшується можливість самоконтролю і постійного порівняння свого

виконання з виконанням педагога. Робота над будь-якою піснею або вправою визначається обов'язково музичними та логопедичними завданнями.

Отже, в дошкільному віці найтипівішими є наступні мовні порушення: дислалія (дефективною є вимова окремих звуків); дизартрія - порушення вимови, викликане недостатньою роботою нервів; ринолалія - розлад артикуляції і фонації звуків мови; алалія - це повна або часткова відсутність мови у дітей (до 3-5 років); сенсорна алалія - нерозуміння чужої мови; мутизм - припинення мовного розвитку через психічну травму; загальне недорозвинення мови.

Дітям дошкільного віку з мовними порушенням рекомендується розпочинати співацьку діяльність з мовного етапу. Основними видами діяльності на мовному етапі є: артикуляційна гімнастика; ігри і вправи, розвиваючі мовне і співоче дихання; розвиваючі ігри з голосом; мовні ритмо-інтонаційні ігри; ритмодекламація; мовні зарядки (Н. Ветлугіна, Т. Овчинникова), які позитивно впливають на атаку звуку та звукоутворення. Сучасні інклюзивні педагоги в роботі з такими дітьми рекомендують наступні методи та форми роботи: логопедичні вправи та розспівки (Т.Овчинникова співочі імпровізації, пальчикова гімнастика (Т. Ткач); кінезіологічні вправи (Пол Деніссон); чистомовки (М. Шеремет.); ефективні методи роботи над інтонуванням, такі як показ напрямку руху мелодії рукою, показ напрямку руху мелодії з іграшкою (О. Албул, Л. Гавва, О. Івашко Л. Трофименко,); музикограми (А. Яременко, О. Мірошниченко, Є. Фесик інші).

РОЗДІЛ 2. РОЗВИТОК СПІВАЦЬКИХ НАВИЧОК У ДІТЕЙ З ВАДАМИ МОВЛЕННЯ: ЗМІСТ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ РОБОТИ

2.1 Шляхи вирішення окремих аспектів проблеми у сучасних дослідженнях

В основі виховання голосу дітей знаходиться робота над якістю звучання. Для цього музичний керівник повинен мати свої слухові уявлення щодо зразків звучання дитячого голосу, обов'язковою умовою розвитку якого є виховання дзвінкого, сріблястого, ніжнього звучання.

Тембр є важливою властивістю, яка складає головне багатство голосу, його забарвлення. Як відомо, звуки мовлення складаються з основного тону та численних обертонів, тобто звуків іншої, ніж основний тон, частоти, які знаходяться в чіткому співвідношенні з ним. Висота звуку визначається частотою основного тону, а тембр – наявністю тих або інших обертонів. Група високих обертонів, яка визначає польотність та дзвінкість голосу, називається високою співацькою формантою.

Тембр голосу виконавця визначається також характером вібрато співацького голосу – це періодичні зміни частоти сили звуку, ніби ритмічна плавна пульсація з частотою приблизно 5–7 пульсацій на секунду, яка сприймається найбільш милозвучно. Ця пульсація робить голос живим, піднесеним, впевненим, емоційним, виразним. Надмірно часта пульсація, тобто велике вібрато, сприймається як «баранчик» в голосі, а рідка – як качання голосу. З огляду на таке дослідження цікавою є думка Ю. Данільчишина, який зазначає, що вібрація у звуці співочого голосу залежить від періодичної зміни всіх характеристик звуку: висоти, сили та тембру, пульсуючих з однаковою частотою. Якщо грамофонну платівку або магнітофонний запис співочого голосу прослухати на вдвічі уповільненій швидкості, то можна легко почути вібрато. Голос звучатиме на октаву нижче. Його тембр зміниться, а обертони змістяться на октаву нижче, і чітко простежуватиметься вібрато висоти. Автор висновує, що голос у процесі вібрато зазвичай змінюється за висотою на $\frac{1}{2}$ тону, іноді й більше, тобто

вібує навколо середньої частоти, яку сприймаємо як основний тон [22 с. 279].

Музичному керівнику потрібно пам'ятати, що вібрато відіграє надзвичайно важливу роль в утворенні співацького голосу, збільшує його звучність, польотність, стійкість до перешкод. Для появи вібрато до моменту сформованості дорослого голосу потрібно приділяти особливу увагу його розвитку вже в дитячому віці.

Працюючи з дітьми, музичний керівник повинен знати, що характер вібрато залежить від будови голосового апарату, від стану нервової системи особи, а також від набутих навичок, спрямоване виховання яких дозволяє, як й інші властивості голосу, позитивно впливати на утворення вібрато.

Однією з центральних проблем у сучасній практиці є проблема польотності співацького голосу, тобто його здатність розповсюджуватися на великі відстані, виділятися на фоні інших звуків. Польотність залежить від рівня дзвінкості, висоти голосу, рівня вираженості вібрато в голосі.

Цікавою є думка В. Бордуліна та Ж. Штепи, які зазначають, що співучість, «польотність» вокального звуку – це одна із якісних характеристик вокального звуку. Таким звуком можна співати і незаліговані звуки. Кантілена як засіб художньої виразності є найхарактернішим моментом виявлення співучості. Принцип кантіленного співу полягає в тому, що техніка побудови кожного наступного звуку має відповідати техніці побудови попереднього. Звук, на переконання авторів, має бути абсолютно рівним, однорідним та однаково якісним [19 с. 307].

Польотність є важливою властивістю співацького голосу, яка особливо цінується. Голоси як дорослих, так і дітей, які мають низький коефіцієнт польотності, на слух сприймаються як глухі, недзвінкі, позбавлені блиску, і навпаки, голоси, які мають високий коефіцієнт польотності, сприймаються як дзвінкі, сріблясті, чисті, яскраві. Неоднаковою польотністю характеризуються й різні голосні, тому вчителю необхідно прагнути в своїй роботі до вирівнювання голосних, щоб вони були однаково дзвінкими і

польотними, щоб були вирівняні регістри голосу, щоб звукоутворення було вільним і невимушеним.

Велике значення для досягнення дзвінкості голосу має чіткість дикції, а також позитивний емоційний стан співака, який сприяє і більшій виразності співу.

Оскільки спів поєднаний зі словом, змістовним наповненням тексту, чого немає в інструментальній музиці, емоційний та ідейний його вплив на слухача значно зростає. Якщо у дитини чудовий голос, але погана дикція, то художні переваги його співу для значно втрачаються. Відтак можна стверджувати, що в одночасному забезпеченні гарної співацької кантилени та чудової дикції приховується одна із самих сокровених таємниць вокального мистецтва.

Музичному керівнику потрібно пам'ятати про певні обмеження, які накладають на голосову функцію дитини його вік. Сила голосу, звуковисотний та динамічний діапазон, формантний склад у дітей значно обмежені.

На жаль, дуже часто музичні керівники не знайомі з акустичними властивостями вокального мовлення, з природою дитячого голосу, через що звучання дитячих голосів є слабким, що пов'язане з їх віком. Таке звучання часто не задовольняє педагога, і він вимагає, щоб вихованець співав голосніше. Неправильно спрямована вимогливість, вимогливість без меж, так само як і неухважність, безконтрольність, призводять до помилок, які важко потім виправляти і які породжують недоліки звукоутворення.

Працюючи з дитячими голосами, педагог повинен вміти визначати кожен недолік звукоутворення окремо, причину його появи, а також володіти методами його виправлення.

У межах цього дослідження охарактеризуємо кожен із зазначених недоліків. Форсування є запеклим ворогом вокального розвитку незміцнілого дитячого голосу, яке призводить до втрати вокальних здібностей, особливо в дошкільний період.

Цей недолік часто є притаманним музичним керівникам, коли вони вимагають співати голосніше, намагаючись надати голосу невластивої йому сили. При цьому голосовий апарат працює з істотним перенапруженням, надмірною силою звуку для цього віку. Використання крайніх нюансів або твердої атаки також може викликати порушення чистоти інтонації і різке зниження діапазону незміцнілого дитячого голосу.

Музичний керівник не повинен забувати, що голосовий апарат дітей відрізняється тендітністю та відсутністю стійкості до перевантаження в тій чи іншій формі. Під час форсування сили звуку голосовий апарат втрачає здатність формувати звук, який наповнений високою співацькою формантою. Голосові зв'язки починають працювати, виходячи із завдання співати голосніше, а не із намагання видати звук найбільшої краси.

У дітей у дошкільному віці легке звучання здійснюється за незначної участі голосового м'язу, який у них ще погано розвинутий. Під час форсування не включається грудний, не властивий цьому віку механізм, що втомлює голосовий апарат і надає голосу напруженого, крикливого характеру.

У вокальній педагогіці є думка про важливість емоційних факторів у розвитку співацьких здібностей. Позитивний емоційний стан дошкільника покращує дикцію, вібрато та дзвінкість голосу. Але при цьому не потрібно забувати, що на фоні емоційного збудження сприятливим підґрунтям є форсування, від якого потрібно захистити голос співака. Це не означає, що дитячий спів повинен бути позбавлений будь-якої емоційності. Емоційність виконання необхідна, але вона також повинна відповідати можливостям дитини.

Часто діти намагаються наслідувати голоси дорослих, імітуючи тембр, манеру співу, і змагаються у силі голосу з дорослими, знову ж таки включаючи грудний, не властивий цьому віку механізм, у результаті чого темброві якості поступово знижуються. Голос розгойдується, руйнується, тріщить, рівень високої співацької форманти зменшується.

Для усунення цього недоліку слід наполегливо працювати над якістю співацького тону, виключивши на певний час все, що може підштовхувати співака до форсованого звучання. Зняти зайву напругу потрібно на вправах, а пізніше на правильно підібраному репертуарі. Дієвим засобом для зняття форсування є переведення співака на м'яку атаку. Сила звуку може бути максимально *mf*. Зазначений прийом, а також спів із закритим ротом знімуть форсування.

Фальшива інтонація виявляється по-різному: іноді це підвищення, іноді пониження інтонації. Породжують її різноманітні причини. Наприклад: захворювання голосового або слухового апарату, відсутність координації між слухом та голосом, антимузикальність, млявість або перевантажене дихання, неправильне формування звуку, низька його позиція, форсування, млява подача звуку, недбалість, результати неправильно проведених музичних занять. Причиною фальші у співі може слугувати також фізична слабкість, перевтома, психологічні особливості дитини.

Музичному керівнику передусім необхідно з'ясувати причини фальшивої інтонації. Якщо вона пов'язана з загальним станом організму або ж самим голосовим апаратом, співак повинен звернутися за медичною допомогою. Всі інші причини, крім природної відсутності музикальності, можна виправити у процесі навчання.

Для усунення фальшивої інтонації потрібно перш за все розвивати загальну музикальність, музичний слух, виховувати внутрішній і вокальний слух, розвивати навички самоконтролю виконавця.

Виконання вокальних вправ слід проводити спочатку з постійним супроводом інструменту, потім чергувати спів із супроводом і без нього, а пізніше зняти супровід зовсім. Такий прийом підвищить відчуття відповідальності та самоконтроль дитини.

Можна також рекомендувати дошкільнику заздалегідь уявити (ніби заздалегідь почути) звук, націлюючись на нього. Це активізує його слух та прагнення точності інтонування. Особливо важливою при цьому є точна

атака першого звуку фрази. Тобто звук потрібно брати відразу, приблизно так, як це робить піаніст, коли він легко б'є по клавішах фортепіано. Якщо звук взято на гарній опорі (правильне співвідношення між натягненням голосових зв'язок та силою підзв'язкового тиску, яке легко досягається під час використання нижньореберного діафрагмального дихання), інтонаційно чисто, то вихованцю потрібно зберегти установку першого звуку на всій фразі. Це формується поступово, починаючи з простих вправ.

Горловий призвук доволі часто з'являється в результаті неправильного розуміння сутності опори звуку. Здається, що горло стиснуто, і звук ніби вижимається, із зусиллям проходячи через гортань, тобто виконавець шукає опору звуку через напруження м'язів. Під час правильної роботи гортані створюється враження, що у виконавця широко відкрите горло, і звук йде, ніби нічого не зачіпаючи.

Зазначений недолік є найтипівішим недоліком початкового етапу навчання, який з'являється у дітей. Голос дитини за відсутності слухової і вокальної координації не може перейти із мовленнєвого режиму в співацький. Горловий звук утворюється внаслідок напруженості, малорухливості, скутості нижньої щелепи. За такого положення гортань опиняється у неприродно високому положенні.

Для виправлення цього недоліку музичний керівник повинен запропонувати полегшений спів на голосні «У» та «О», які сприяють підняттю м'якого піднебіння, добре організують позіх, допомагають округлити звук. А також варто співати, використовуючи придихову атаку, тобто приєднувати до голосної на кожному звуці приголосної «Х». Однак варто зважати на те, що придихову атаку слід використовувати тільки на початковому етапі роботи, поступово переходячи на м'яку атаку, яка також сприятиме зняттю скутості та горлового звучання. Водночас для звільнення голосового апарату від скутості необхідно на певний час відмовитись від розспівок на голосну «І», яка піднімає гортань і сприяє скутості.

Гугнявість є дуже неприємним для слуху дефектом. Він є наслідком або захворювань (тоді потрібно звертатися за медичною допомогою), або наслідком поганих співацьких навичок, результатом млявої, низько опущеної піднебінної завіси. За такого її положення звук часто проходить через ніс, набуваючи гугнявого відтінку.

Для усунення цього дефекту достатньо припідняти піднебінну завісу. Підняття можна досягти через зоровий контроль дивлячись у дзеркало, широко розкриваючи рот та глотку. Проаналізувавши це відчуття, відтворити звук на голосну «У» або «О», які достатньо піднімають м'яке піднебіння, наводять на відчуття позіху. Губи при цьому повинні бути активно включені в роботу, рот добре розкритий. Внаслідок таких вправ піднебінна завіса значно скорочується та усувається гугнявість.

Спроба штучного наближення голосних, тобто їхнє формування тільки в передній частині порожнини рота, без включення в роботу порожнини глотки, також дає в результаті не лише антихудожній «відкритий», але й до того ж затиснутий звук. Варто наголосити, що зазначений недолік у звучанні дитячих голосів часто з'являється внаслідок хибного уявлення про яскравість звучання.

Відкритий звук є надзвичайно бідним за забарвленням, низьким позиційно, негнучким, часто межує з криком, особливо на верхніх нотах. Нюанс *piano* під час співу відкритим звуком надзвичайно ускладнений і зазвичай знімається з дихання.

З цим недоліком музичному керівникові можна боротися, використовуючи прийом співу закритим ротом та на голосні «О» і «У», які за своєю природою звучать прикрито, а також за допомогою високої установки звуку (висока позиція).

Ще одним недоліком є тремоляція та качання звуку, які можна назвати найбільш важкими дефектами у звучанні голосу, оскільки не завжди можна встановити причину їх появи.

Досліджуючи особливості інтонування та слухового контролю в співі, Т. Паламарчук О. Сметана та зазначають, що для оцінки інтонації вирішальне значення має концентрація звукового рівня, якщо вібрато організується в голосовому апараті так, що ми чуємо визначену висоту, то навіть перебільшена амплітуда його вібраційного коливання буде сприйматися достатньо естетично. Якщо ж звуковисотний рівень локалізується, тоді навіть невеликий розмах голосової вібрації буде сприйматися як надмірне «качання», тремоляція. За словами авторів, тремоляція звука сприймається на слух як вібрація з підвищеною амплітудою. Для їх виправлення потрібна стабілізація звуку і дихання за допомогою довготривалих спеціальних вправ у середній теситурі невеликим м'яким звуком [54 с. 93]. Звичайно, що у дошкільному віці оволодіння такими навичками вкрай є складним завданням, проте постійно працюючи над вдосконаленням співацьких навичок, навіть такі завдання будуть посильними для виконання.

Млявий звук та під'їждження. Ці два недоліки часто супроводжують один одного. Однак один з них (під'їждження) може бути під час будьякого звуку, як млявого, так і активного. Під'їждження полягає в тому, що виконавець, починаючи співати, не попадає відразу в потрібний тон, а бере спочатку дещо нижче і тільки потім через *glissando* вирівнює звук до потрібної висоти.

Мляве звучання залежить від поганого дихання, від відсутності у виконавця розвинутої виконавської волі, від остраху (нерішучості) та загальної млявості характеру, від недостатньої цілеспрямованості. В останніх випадках з млявістю боротися досить важко.

Якщо млявий звук та під'їждження відбуваються внаслідок недостатньої активності дихання, потрібно застосовувати такі прийоми: тверду атаку, спів вправ на *staccato*, а потім, по черзі з *legato*, виконання творів у швидкому темпі з гострою ритмікою, які активізують слух та увагу.

Серед сучасни вітчизняних дослідників методичний аспект співацького розвитку досліджують В. Бордулін, Ю. Данілишена,

Т. Ластовецька, О. Прядко, О. Сметана, Ж. Штеп, та інші. Аспект музично-інклюзивної освіти досліджують М. Братко, М. Дергач, А. Колупаєва, О. Костюченко та інші.

Підсумовуючи наведену у параграфі інформацію, можна зробити висновок, що існують певні проблеми у вихованні звучання голосу дітей дошкільного віку, тому музичний керівник має застосовувати цілеспрямовані методики для покращення його звучання. Підвищеної уваги потребують дошкільники з вадами мовлення, включені у співацьку діяльність. Сучасні науковці та практики переконують використовувати: ігрові форми роботи, емоційну насиченість занять, домінування мовних тренувань, забарвлених у актуальні для дітей цього віку яскраві, казкові барви, поєднання різних видів діяльності, організація комплексного (різносенсорного сприймання), - це далеко не повний перелік методичних акцентів у музичній інклюзивній освіті.

2.2. Діагностика співацького розвитку дітей з вадами мовлення

Констатуєчий етап експерименту був спрямований на вивчення рівня сформованості у дітей дошкільного віку з вадами мовлення співочих навичок.

Констатуєчий етап експерименту був проведений в дошкільних групах комунального закладу «Тучинська спеціальна школа I-II ступенів» під час планових музичних занять протягом двох місяців. Під час занять з дітьми використовувалися різноманітні методи та прийоми роботи для дослідження співацького розвитку дошкільників, зокрема мовленнєво-корекційні ігри.

В експериментальній частині дослідження брали участь діти старшої групи в кількості 20 осіб, які були розділені на дві групи: експериментальну (10 осіб) і контрольну (10 осіб).

Метою констатуєчого етапу експерименту було виявити у дітей з вадами мовлення рівень сформованості співацьких навичок.

Виділені нами критерії були оформлені в таблицю 2.1, в якій міститься інформація про виділені нами критерії та відповідних їм діагностичних методик.

Таблиця 2.1

Діагностична карта

Критерії	Діагностичні методики
Співоча установка	Діагностична методика 1 «Повтори мелодію»
Звуковедення	Діагностична методика 2 «Гармонійні загадки»
Дикція	Діагностична методика 3 «А ну-ка повтори»
Співоче дихання	Діагностична методика 4 «Подуй на сніжинки»
Навичка співати в ансамблі	Діагностична методика 5 «Співаємо всі разом»
Виразність виконання	Діагностична методика 6 «Мій вихованець»

Аналіз літератури з проблеми формування співацьких навичок у дітей з вадами мовлення за допомогою корекційних ігор дозволив здійснити підбір необхідних методик.

Діагностична методика «Повтори мелодію» (Модифікація методики з «Програма з розвитку музичних здібностей дітей дошкільного віку в процесі співочої діяльності» колективу авторів-укладачів: В. Весніної, Н. Волчкової, І. Гончарової, Н. Королевої, О. Макарової, Е. Мустафіної, І. Нікіревої, Л. Суворової, А. Щербакової).

Діагностика співочої установки спрямована на визначення рівня розвитку слухової моторики у дітей. Діти виконують пісню, яку вони досконало знають. Повторюють пісню голосом за допомогою вчителя на музичному інструменті, наприклад пісня «Капітошка», «Пісенька про дощик» та інші. Оцінювання. Низький рівень - послідовне виконання звуків вгору або вниз у напрямку до тонічного звуку в діапазоні терції; середній рівень - оспівування тоніки і послідовне виконання тетраорду (вгору - вниз у напрямку до тоніці) в зручному для дитини діапазоні; високий рівень - оспівування, послідовне і стрибкоподібне (на кварту, квінту, малу або велику сексти) виконання мелодійних ліній в діапазоні октави і більше.

Інтерпретація результатів.

Аналіз результатів проведеної діагностики «Повтори мелодію» в експериментальній групі показав наступні результати. У 2 дітей (20%) високий рівень володіння співочою установкою. Поліна Р. і Варвара С. здатні утримувати правильну позу при співі тривалий час без нагадування музичного керівника. У 6 дітей (60%) середній рівень володіння співочою поставою. Артем. М., Анна Ч., Влад І., Геннадій Б., Степан В., Юлія Н. здатні утримувати правильну позицію під час співу нетривалий час. Діна М. і Роман Л. (20%) показали низький рівень володіння співочою установкою і при діагностиці позиція дітей була розслабленою, плечі підняті.

У контрольній групі було виявлено наступне: Віктор М, Мілана Р., Сергій Л., Олена В., Ірина К., Любов Х., Матвій Ш. (70%) показали середній

рівень володіння співочою поставою, а Костя П., Карина К. і Надія М. (30%) низький рівень.

Таблиця 2.2

Кількісні результати діагностики сформованості у дітей з вадами мовлення слухової моторики

Рівень	ЕГ	КГ
Низький рівень	2 (20%)	3 (30%)
Середній рівень	6 (60%)	7 (70%)
Високий рівень	2 (20%)	0 (0%)

Діагностична методика «Гармонійні загадки» (Модифікація методики з «Програма з розвитку музичних здібностей дітей дошкільного віку в процесі співочої діяльності» колективу авторів-укладачів: В. Весніної, Н. Волчкової, І. Гончарової, Н. Королевої, О. Макарової, Е. Мустафіної, І. Нікіревої, Л. Суворової, А. Щербакової).

Мета: діагностика ведення звуку.

Обладнання: фортепіано.

Технологія реалізації: педагог виконує співзвуччя (інтервал або акорд) і потім пропонує дитині повторити співзвуччя. Слід виконати 10 співзвуч.

Інтерпретація результатів. Низький рівень сформованості навички ведення звуку присвоюється дитині спів якого уривчастий, крикливий. Середній рівень сформованості навички у дітей з співом природним голосом, яке іноді переходить на крик. Високий рівень сформованості навички ведення звуку у дітей, які співають виразно, дзвінким голосом, напевно.

Переваги: спостереження за кожною дитиною (виявлення індивідуальних якостей особистості).

Проводиться в групі або індивідуально.

Витрачається мінімально кількість часу на виконання діагностичного завдання.

Дана діагностика допомагає визначити те, як дитина працює над потрібної подачею повітря, яка веде за собою утворення звуку, а далі і фрази, при виконанні пісні або вправи. Повітря повинно братися свідомо так, щоб вистачило на певну фразу. Вдих і видих при співі відрізняється від звичайного дихання. Вдих повинен бути швидкий, а вихід плавний. Рівний і поступовий видих дає можливість співати без поштовхів протягом певного мелодійного відрізка. Під час діагностики необхідно спостерігати за дитиною, як він вдихає повітря перед виконанням музичного фрагмента і то, як вона буде видихати повітря вже під час виконання музичної фрази. Результати проведення діагностики представлені нижче в таблиці 2.3.

Таблиця 2.3

Кількісні результати діагностики сформованості у дітей 6-7 років
ведення звуку

Рівень	ЕГ	КГ
Низький рівень	2 (20%)	2 (20%)
Середній рівень	7 (70%)	7 (70%)
Високий рівень	1 (10%)	1 (10%)

Діагностика «Гармонійні загадки» показала наступні результати: в експериментальній групі низький рівень показали 2 дітей (Артем М., Роман Л.), це 20%. Спів дітей був уривчастим і крикливим. Анна Ч., Влад І., Геннадій Б., Діна М., Поліна Р., Степан В., Юлія Н. (70%) співали природним голосом, але іноді переходили на крик і показали середній рівень володіння ведення звуку, а Варвара З. (10%) показала високий рівень і співала виразно, дзвінко, наспівно.

У контрольній групі низький рівень показали Костя П. і Надія М. (20%). Спів дітей був уривчастим і крикливим. Середній рівень Віктор М., Сергій Л., Карина К., Олена В., Ірина К., Любов Х., Матвій Ш. (70%).

Діти співали природним голосом, але іноді переходили на крик. Мілана Р. (10%) показала високий рівень володіння ведення звуку.

Діагностична методика «А ну-ка повтори». (Модифікація методики з «Програма з розвитку музичних здібностей дітей дошкільного віку в процесі співочої діяльності» колективу авторів-укладачів: В. Весніної, Н. Волчкової, І. Гончарової, Н. Королевої, О. Макарової, Е. Мустафіної, І. Нікіревої, Л. Суворової А. Щербакової).

Мета: діагностика дикції. Визначити рівень сформованості навичок у дитини правильно вимовляти голосні і приголосні в кінці і середині слів при співі.

Технологія реалізації: педагог промовляє скоромовку і пропонує дитині повторити.

Інтерпретація результатів.

Діти з невизраженою вимовою, значними мовними порушеннями відносяться до категорії з низьким рівнем сформованості дикції. Середній рівень сформованості дикції у тих, у кого чітка вимова приголосних і правильне формування голосних, але невміння їх правильно вимовляти при співі. При високому рівні дошкільник вміє правильно вимовляти голосні і приголосні в кінці і середині слів при співі

Переваги: спостереження за кожною дитиною (виявлення індивідуальних якостей особистості).

Дана діагностика допомагає визначити наскільки дитина чітко і ясно вимовляє приголосні і голосні звуки. У дошкільному віці у дітей часто зустрічаються мовні дефекти, які ускладнюють чистоту інтонування. Приголосні літери при співі сприймаються набагато гірше голосних, відповідно на них потрібно звернути увагу при діагностиці. Також необхідно звертати увагу на манеру вимови слів і окремих слів дитиною, так як ясність і чистота звучання залежать від правильної і активної роботи апарату артикуляції дитини. Щоб дикція у дитини була чітка, необхідно натренувати м'язи мовного апарату, щоб домогтися вільної їх рухливості, а відповідно і чіткої вимови слів під час співу, так як млявий мовний апарат є причиною поганої дикції дошкільнят і над ним необхідно працювати.

Результати представлені у вигляді таблиці. Таблиця 2.4 з результатами діагностики представлена нижче.

Таблиця 2.4

Кількісні результати діагностики сформованості у дітей з вадами мовлення дикції

Рівень	ЕГ	КГ
Низький рівень	0 (0%)	0 (0%)
Середній рівень	7 (70%)	7 (70%)
Високий рівень	3 (30%)	3 (30%)

Діагностика «А ну-ка повтори» в експериментальній групі виявила наступне: Анна Ч., Геннадій Б., Діна М., Поліна Р., Роман Л., Степан В., Юлія Н. (70%) показали середній результат. Діти досить чітко вимовляють приголосні і голосні при співі. Троє дітей (Артем М., Варвара С., Влад І.) мають високий рівень.

У контрольній групі бачимо схожі результати після проведення діагностики, а саме, Віктор М., Ірина К., Надія М., Олена В., Карина К., Сергій Л., Любов Х. (70%) мають середній рівень, а Костя П., Мілана Р., Матвій Ш. (30%) високий рівень і в свою чергу правильно вимовляють приголосні і голосні в кінці і середині слів при співі.

Діагностична методика «Подуй на сніжинки» (Модифікація методики з «Програма з розвитку музичних здібностей дітей дошкільного віку в процесі співочої діяльності» колективу авторів-укладачів: В. Весніної, Н. Волчкової, І. Гончарової, Н. Королевої, О. Макарової, Е. Мустафіної, І. Нікіревої, Л. Суворової, А. Щербакової).

Мета: діагностика співочого дихання; визначення рівня сформованості навички брати дихання перед початком співу, між музичними фразами, не піднімаючи плечі, утримувати дихання до кінця фрази.

Устаткування не потрібно.

Технологія реалізації: дитині пропонується вдихнути повітря, потім по черзі подути на все пальчики.

Інтерпретація результатів.

Низький рівень сформованості співочого дихання у дітей, які беруть дихання мимоволі. Середній рівень сформованості у дітей, які дихання не завжди беруть один раз перед початком виконання вправи і не утримуються до кінця. Високий рівень сформованості у дітей, які володіють умінням брати дихання перед початком виконання вправи, не піднімаючи плечі, утримують дихання до кінця фрази.

Переваги: спостереження за кожною дитиною (виявлення індивідуальних якостей особистості).

Устаткування не потрібно.

Дана діагностика допомагає визначити наскільки дитина здатна брати дихання перед початком співу, між музичними фразами, не піднімаючи плечі, утримувати дихання до кінця фрази. Дитина повинна вміти розподіляти взяте дихання так, щоб його вистачило на певний музичний фрагмент, який йому необхідно проспівати, після якого можна знову можна буде зробити вдих, щоб не переривати саме виконання пісні або вправи. Далеко не всі діти здатні брати необхідну кількість дихання перед початком музичної фрази, а також між фразами, утримуючи при цьому дихання до кінця і не піднімаючи плечі. Часто буває, що діти беруть дихання мимоволі, що порушує малюнок музичної фрази і погано сприймається на слух. Це говорить про те, що дитина не володіє технікою співочого дихання і його необхідно буде цього навчити.

Результати діагностики представлені нижче в таблиці 2.5.

Таблиця 2.5

Кількісні результати діагностики сформованості у дітей з вадами мовлення співочого дихання

Рівень	ЕГ	КГ
Низький рівень	1 (10%)	2 (20%)
Середній рівень	6 (60%)	4 (40%)
Високий рівень	3 (30%)	4 (40%)

Результати діагностики «Подуй на сніжинки» в експериментальній групі мають такі результати: Артем М. (10%) дихання бере мимоволі і тим самим показав низький рівень володіння співацьким диханням. Влад І., Геннадій Б., Діна М., Поліна Р., Роман Л., Юлія Н. (60%) показали середній рівень володіння співацьким диханням і дихання беруть один раз перед початком виконання вправи і не завжди утримують його до кінця. Анна Ч., Варвара С., Степан В. (30%) показали високий рівень володіння співацьким диханням і беруть дихання перед початком виконання вправи, не піднімаючи плечі і утримують дихання, до кінця фрази.

У контрольній групі побачимо такі результати: Костя П. і Надія М. або 20% дітей дихання беруть довільно, що відповідає низькому рівню володіння співацьким диханням. Сергій Л., Карина К., Олена В., Ірина К., (40%) показали середній рівень володіння співацьким диханням, Віктор М., Мілана Р., Любов Х., Матвій Ш. (40%) мають високий рівень володіння співацьким диханням.

Діагностична методика «Співаємо всі разом» (Модифікація методики з «Програма з розвитку музичних здібностей дітей дошкільного віку в процесі співочої діяльності» колективу авторів-укладачів: В. Весніної, Н. Волчкової, І. Гончарової, Н. Королевої, О. Макарової, Е. Мустафіної, І. Нікіревої, Л. Суворової, А. Щербакової).

Мета: діагностика навички співати в ансамблі.

Обладнання: фортепіано.

Технологія реалізації: Дітям пропонується заспівати вже знайому і раніше вивчену мелодію, де присутнє прискорення і сповільнення темпу

мелодії, після чого педагог визначає рівень сформованості навички співати в ансамблі.

Інтерпретація результатів.

Низький рівень сформованості навички співати в ансамблі простежується у тих дітей, які не вміють співати в ансамблі, прагнення виділитися. Середнім рівнем сформованості навички співати в ансамблі мають дошкільнята, у яких не завжди проявляється вміння співати злагоджено, прискорюючи і сповільнюючи звучання, пом'якшуючи кінці музичних фраз, точно виконуючи ритмічний малюнок. Високий рівень сформованості простежується у дітей, які самостійно всі разом починають і закінчують пісню, співають прискорюючи і сповільнюючи, посилюючи і послаблюючи звучання, пом'якшуючи кінці фраз, точно виконуючи ритмічний малюнок.

Переваги: витрачається мінімальна кількість часу на виконання діагностичного завдання.

Дана діагностика допомагає визначити у дитини вміння самостійно, усім разом починати і закінчувати пісню, співати в ансамблі. Дітям для цього пропонують виконати пісню всім разом, після чого вже можна буде зробити висновок щодо їх виконання. Також діагностика допомагає проаналізувати, наскільки діти вміють прискорювати і сповільнювати темп при виконанні музичного твору, здатність дітей при співі посилювати і послаблюючи звучання, пом'якшуючи кінці музичних фраз, точно виконуючи ритмічний малюнок. Як правило, дітям не завжди вдається співати злагоджено, прискорюючи і сповільнюючи темп, а тим більше пом'якшуючи кінці фраз. Також зустрічаються ситуації, коли діти практично не вміють співати в ансамблі, так як прагнуть виділитися, що особливо властиво дітям дошкільного віку.

Результати діагностики представлені нижче в таблиці 2.6.

Таблиця 2.6

Кількісні результати діагностики сформованості у дітей з вадами
мовлення досвіду співати в ансамблі

Рівень	ЕГ	КГ
Низький рівень	2 (20%)	2 (20%)
Середній рівень	5 (50%)	5 (50%)
Високий рівень	3 (30%)	3 (30%)

З діагностики «Співаємо всі разом» ми бачимо наступне: в експериментальній групі Артем М., Роман Л. (20%) мають низький рівень і не вміють співати в ансамблі і прагнуть виділитися. Анна Ч., Влад І, Діна М., Степан В., Юлія Н. (50%) не завжди співають злагоджено, також виконати точний ритмічний малюнок у них не завжди виходить, у цих дітей рівень навички співати в ансамблі середній. Варвара С., Геннадій Б., Поліна Р. (30%) володіють навичкою починати самостійно і закінчувати пісню і точно виконують ритмічний малюнок, рівень володіння даною навичкою у дітей високий.

З результатів діагностики в контрольній групі 20% дітей, а саме Костя П., Надія М. показали низький рівень володіння навичкою співати в ансамблі. У Віктора М., Сергія Л., Карини К., Олени В., Любові Х. не завжди виходить співати злагоджено і тим самим ці діти в кількості 50% мають середній рівень після проведення діагностики. Мілана Р., Ірина К., Матвій Ш. (30%) показали високий рівень.

Діагностична методика «Мій вихованець» (Модифікація методики з «Програма з розвитку музичних здібностей дітей дошкільного віку в процесі співочої діяльності» колективу авторів-укладачів: В. Весніної, Н. Волчкової, І. Гончарової, Н. Королевої, О. Макарової, Е. Мустафіної, І. Нікіревої, Л.Суворової, А. Щербакової).

Мета: діагностика виразного виконання; визначити рівень сформованості у дитини навички виразного співу, при якому він передає характер пісні голосом і мімікою. Виразно передає музичний образ.

Обладнання: фортепіано

Технологія реалізації: дитині пропонується заспівати знайому йому, раніше вже вивчену мелодію від імені свого домашнього вихованця (коли той гуляє, грає вдома, купається)

Інтерпретація результатів: Низький простежується, якщо дитина співає не емоційно, що не передає музичний образ навіть при підтримці дорослого. Середній: Дитина намагається співати виразно, але на обличчі мало емоцій. Передає музичний образ в співі при нагадуванні і підтримки дорослого. Високий: дитина співає виразно, передаючи характер пісні і стан того від імені кого співає, голосом і мімікою. Виразно передає музичний образ.

Переваги: спостереження за кожною дитиною (виявлення індивідуальних якостей особистості).

Дана діагностика дозволяє визначити наскільки дитина вміє виразно співати і проаналізувати чи здатний дитина передавати характер виконуваного їм твору голосом і мімікою. Також діагностика допомагає побачити наскільки виразно дитина передає музичний образ за допомогою свого співу. Іноді буває, що дитина слабо проявляє свої емоції при виконанні, хоча вона дуже старається і це впливає на якість виразного виконання пісні. Також може зустрічатися у дітей абсолютно неемоційний спів. Провести цю діагностику допомагає педагогічне спостереження за дітьми під час співочої діяльності.

Результати діагностики представлені в таблиці 2.7.

Таблиця 2.7

Кількісні результати діагностики сформованості у дітей з вадами мовлення виразного виконання

Рівень	ЕГ	КГ
Низький рівень	7 (70%)	6 (60%)
Середній рівень	3 (30%)	2 (20%)
Високий рівень	0 (0%)	2 (20%)

За результатами діагностики в експериментальній групі ми бачимо, що у 70% дітей (Артем М., Анна Ч., Влад І., Геннадій Б., Поліна Р., Роман Л., Степан В.) простежується низький рівень прояву виразного виконання пісні або вправи. У дітей спів неемоційний, що не передає музичний образ. Варвара С., Діна М., Юлія Н. (30%) намагаються співати виразно, але на обличчі мало емоцій, діти передають емоції після нагадування дорослого і тим самим мають середній рівень володіння даною навичкою.

Діагностика контрольної групи дітей показала наступні результати: Костя П., Віктор М., Сергій Л., Карина К., Ірина К., Надія М. (60%) низький мають рівень володіння виразністю виконання пісні. Олена В., Любов Х. (20%) показали середній рівень володіння даною навичкою і мають середній рівень. Мілана Р. і Матвій Ш. (20%) показали високий рівень, співають виразно, передають характер пісні і стан того, від імені кого співає, голосом і мімікою. Виразно передає музичний образ. Дані результати після проведення діагностики відповідають високому рівню сформованості у дітей навички виразного виконання.

Після закінчення проведення констатуючого етапу експерименту всі результати були проаналізовані і діти з вадами мовлення, які брали участь в експерименті, були розподілені за рівнями сформованості співацьких навичок

Дані, отримані в результаті проведення даного етапу експерименту були проаналізовані і представлені у вигляді таблиці 2.8.

Таблиця 2.8

Кількісні результати діагностики сформованості у дітей з вадами мовлення співацьких навичок (констатуючий експеримент)

Рівень	ЕГ	КГ
Низький рівень	2 (20%)	1 (10%)
Середній рівень	7 (70%)	7 (70%)

Високий рівень	1 (10%)	2 (20%)
----------------	---------	---------

В експериментальній групі: низький рівень показали Артем М. і Роман Л. (20%). У дітей була розслаблена позиція під час співу або вони утримували правильну позицію нетривалий час, співали діти уривчасто і крикливо. Голосні і приголосні звуки Артем і Роман вимовляють правильно, а при співі цією навичкою не володіють. Дихання діти беруть мимоволі або якщо довільне, то між фразами, не утримується до кінця. В ансамблі співати не вміють, намагаються при співі виділитися, співають не емоційно, не передають музичний образ навіть при підтримці дорослого. Середній рівень Анна Ч., Влад І., Геннадій Б., Діна М., Поліна Р., Степан В., Юлія Н. (70%).

Діти із середнім рівнем сформованості співацьких навичок здатні утримувати правильну позицію при співі, але нетривалий час, співають природним голосом, іноді переходять на крик, досить чітко вимовляють приголосні і голосні звуки, але не вміють їх правильно проспівувати. Дихання беруть перед початком співу, між музичними фразами, не піднімаючи плечі, утримують дихання до кінця музичної фрази, але іноді беруть дихання не утримуючись до кінця фрази. Уміння співати в ансамблі не завжди проявляється умінням співати злагоджено, прискорюючи і сповільнюючи, посилюючи і послаблюючи звучання, пом'якшуючи кінці музичних фраз і точно виконуючи ритмічний малюнок. Співати діти намагаються виразно, але на обличчі мало емоцій. Передають музичний образ в співі при нагадуванні і підтримки дорослого, рідше спів дітей не емоційне, що не передає образ твору і не передає образ музичного твору.

Високий рівень сформованості співацьких навичок був виявлений тільки у Варвари С. і склав він 10% від всієї експериментальної групи. Варвара утримує правильну поставу під час співу без нагадування педагога, співає дзвінким голосом, наспівно, правильно вимовляє голосні і приголосні при співі, бере дихання перед початком співу, між музичними фразами не піднімаючи плечі, утримуючи дихання до кінця фрази. Вміє починати і

закінчувати пісні, підлаштовуючись під колектив, точно виконуючи ритмічний малюнок.

У контрольній групі результати наступні: у 20% дітей (Мілана Р., Матвій Ш.) високий рівень сформованості співацьких навичок. Хлопці утримують правильну поставу під час співу без нагадування педагога, співають дзвінким голосом, наспівно, правильно вимовляють голосні і приголосні при співі, беруть дихання перед початком співу, між музичними фразами не піднімаючи плечі, утримуючи дихання до кінця фрази. Вміють починати і закінчувати пісні, підлаштовуючись під колектив, точно виконуючи ритмічний малюнок. У 70% (Віктор М., Сергій Л., Карина К., Олена В., Ірина К., Любов Х.) дітей середній рівень сформованості співацьких навичок. У дітей була розслаблена позиція або вони утримували правильну позицію нетривалий час, співали діти уривчасто і крикливо. Голосні і приголосні звуки Артем і Роман вимовляють правильно, а при співі цією навичкою не володіють. Дихання діти беруть мимоволі або якщо довільне, то між фразами не утримується до кінця. В ансамблі співати не вміють, намагаються при співі виділитися, співають не емоційно, не передають музичний образ навіть при підтримці дорослого. І 10% (Надія М.) від загальної кількості дітей показали низький рівень сформованості співацьких навичок. Дихання Надя бере мимоволі або якщо довільно, то між фразами не утримує до кінця. В ансамблі співати не вміє, намагаються при співі виділитися, співає не емоційно, не передає музичний образ навіть при підтримці дорослого.

Аналіз наукової літератури й сучасних досягнень цієї галузі переконує, що спеціальна підготовка майбутніх музичних керівників потребує не тільки традиційної методики, а й врахування багатонаціонального досвіду та інтерактивних педагогічних технологій різних країн з їхньою перевіркою у педагогічній і виконавській діяльності.. Однак для здійснення цієї мети не достатньо тільки бажання і спрямованості навчальних планів вузів, які створюють можливість студентам пристосуватися до вимог, що діють в

інших країнах та їх адаптації до методичних поглядів педагогів, котрі сформувались у іншому культурному середовищі.

Для виявлення стану сформованості ансамблевих навичок, ми проаналізували їх як вид діяльності на музичних заняттях. Спостерігаючи за єдністю та злагодженістю дій усіх учасників навчального процесу, ми дійшли висновку, що ансамблеві навички у дітей як контрольної, так і експериментальної групи належним чином не сформовані, або сформовані частково .

Отже результати діагностики дозволяють припустити наступне: щоб активізувати співацький розвиток дошкільників, необхідні адекватні педагогічні умови, які ґрунтуються на вікових та мовно-корекційних, музично-методичних закономірностях і представляють собою методичні підходи, в основі яких - систематичність, комплексність щодо видів музичної активності, цілісність щодо вокального формування, домінування ігрових методів та створення емоційно позитивної виховної атмосфери.

2.3. Опис перебігу експериментальної роботи зі співацького розвитку дітей з вадами мовлення

Гіпотеза дослідження – співацький розвиток як середовище здійснення артикуляційно-корекційного впливу на дошкільників буде відбуватись результативно за наступних умов: систематичність, комплексність щодо видів музичної активності, цілісність щодо вокального формування, домінування ігрових методів та створення емоційно позитивної виховної атмосфери.

Гра – є провідною формою і основним методом виховання в дошкільному віці. Особливої уваги слід приділяти музично-дидактичним іграм.

Для роботи з дітьми з вадами мовлення потрібно використовувати максимально прості і цікаві музично-дидактичні ігри, щоб вони були зрозумілі для дитини і прості у відтворенні. Якщо ці прості правила будуть дотримуватися, то дитина буде з радістю виконувати поставлені перед нею завдання, тим самим розвиваючи свої співацькі здібності. При використанні педагогом музично-дидактичних ігор у дитини формуються не тільки співацькі навички, а й формується особистість дитини, а саме почуття товариськості, відповідальності

Дидактичні гри здатні формувати у дошкільнят психічні навички: швидкість реакції, стриманість, оцінку власних можливостей, активують розумові процеси, збільшують словниковий запас.

Але основним завданням музично-дидактичних ігор вважається формування співацьких навичок дітей в простій ігровій формі. У формі гри педагог допомагає дитині розвинути дикцію, правильність взяття дихання і інші співацькі навички. Для розвитку співацьких навичок дітей з вадами мовлення можна використовувати певні ігри, які будуть цьому сприяти.

При освоєнні музично-дидактичних ігор дітьми з вадами мовлення були дотримані наступні умови:

– збереження єдності і цілісності музики ігор;

- дотримання поступовості і послідовності в освоєнні ігор;
- обов'язкове врахування вікових особливостей дітей.

Зміст формуючого етапу експерименту ґрунтувалося на наступних принципах:

1. При освітньому процесі повинен бути взаємозв'язок між педагогами та батьками;
2. Здійснення індивідуального підходу до кожної дитини;
3. Здійснення підтримки та допомоги з боку керівника.

З результатів констатувального експерименту видно, що ми отримали недостатньо високий рівень підготовки дітей з вадами мовлення. Експеримент проводиться в три етапи, дані представлені в таблиці 2.9.

Таблиця 2.9.

Етапи формувального експерименту

Етап	Мета	Блоки	Форми роботи
Підготовчий	Формування у дітей з вадами мовлення співочих навичок	Теоретична просвіта учасників освітнього процесу, що беруть участь в процесі формування у дітей з вадами мовлення співацького розвитку.	Консультації з педагогами

Основний	Оволодіння дітьми способами формування співочих навичок під керівництвом педагога, за допомогою музично-дідактичних ігор	1.Робота з дітьми з вадами мовлення по формуванню у них співочих навичок. Робота проводилася як індивідуально, так і в групах 2. Спільна Робота всіх фахівців, що беруть участь в формуванні співочих навичок у дітей з вадами мовлення	Музично-дидактичні ігри та вправи, спрямовані на формування співочих навичок у дітей з вадами мовлення
Заключний	Удосконалення співочих навичок дітей з вадами мовлення під керівництвом педагога, а також самостійного застосування музично-дідактичних ігор дітьми і їх самостійне музикування.	Взаємодія педагогів, які здійснюють формування та вдосконалення співочих навичок дітей з вадами мовлення	Підсумкова консультація учасників освітнього процесу

В ході роботи було організовано консультацію з педагогами, які беруть безпосередню участь у формуванні співацьких навичок у дітей з вадами мовлення. Вихователі були учасниками колективних консультацій («Що таке співацькі навички», «Що включають в себе співацькі навички», «Як формуються співацькі навички»), під час проведення яких вони отримали поглиблену інформацію про те, що таке «співацькі навички», що вони в себе включають і шляхи їх формування.

Педагоги задавали наступні питання: «Як відрізнити здібності від навичок», «Які завдання я можу використовувати для формування співацьких навичок», «Як утримувати постійну увагу дітей під час проведення з ними

занять», «Як діагностувати рівень сформованості співацьких навичок», «Яке обладнання може знадобитися для проведення занять». Під час проведення консультацій, учасникам навчального процесу були запропоновані рекомендації щодо організації діяльності з формування співацьких навичок у хлопців.

Центральне місце в консультаціях було приділено питанню формування співацьких навичок у дітей з вадами мовлення. Зі співробітниками був організований семінар-практикум на тему: «Як допомогти формуванню співацьких навичок дітей з вадами мовлення». Педагогам були продемонстровані музично-дидактичні ігри: «Баба-Яга», «Танець ведмежат», «Живий інструмент», «Крапельки» та інші, які вони могли б використовувати для роботи з дітьми, як в індивідуальній, так і в груповій формі роботи.

Батькам рекомендувалося кілька разів на тиждень повторювати з дитиною скоромовки або інші ігри з музичних занять. Ставити перед дитиною необхідно конкретну мету, зрозумілу дитині.

1. Батькам необхідно завчасно продумати заохочення, які б стимулювали роботу дитини.

2. По завершенню роботи з дитиною необхідно, щоб вона сама оцінила свою роботу, аналізуючи те як вона впоралася з поставленими завданнями

3. Батькам необхідно відзначати наскільки краще або гірше за них дитина справляється із завданнями.

4. При досягненні дитиною поставленого батьками завдання він повинен отримувати винагороду за виконану роботу.

Робота дитина-батько була покликана в життя дитини, для того, щоб сприяти формуванню і закріпленню співочих навичок дітей.

Мета основного етапу експерименту - безпосереднє формування співацьких навичок у дітей з вадами мовлення під керівництвом педагога, за

допомогою музично-дидактичних ігор. Робота з дітьми проводилася, як індивідуально, так і в групі.

Наша група дітей не відрізняється достатнім рівнем сформованості співацьких навичок, таких як, звуковедення, співоче дихання, виразність виконання. Такі співочі навички як, співоча установка, дикція, навичка співати в ансамблі були сформовані трохи краще попередніх, але так само недостатньо для рівня дітей з вадами мовлення, це ми з'ясували після проведення констатуючого етапу експерименту. Для формування кожного з шести критеріїв співацьких навичок було запропоновано по 2 гри для їх формування. На початку проведення ігор з дітьми пропонуються більш прості ігри, потім дітям пропонуються вже більш складні варіанти ігор, які формують їх співацькі навички. Запропоновані гри є придатними для всіх рівнів сформованості співочих навичок.

Проведення роботи з дітьми здійснювалася в кілька етапів, поступово ускладнювалися не тільки гри, але і взаємодія дітей один з одним.

Перший етап включав в себе роботу з дітьми теоретичного характеру, вихованцям на цьому етапі ми знайомили їх з тими іграми, які будуть безпосередньо формувати потрібні навички у дітей. На початку ми розповідали дітям про ігри, пояснювали, в чому полягає завдання дітей в цій грі і пояснювали правила. Завдання дітей на цьому етапі було ознайомитися з новими для них іграми і запам'ятати правила ігор.

Другим етапом було прийняття рішення про те, з якою кількістю дітей працювати, ділити їх на підгрупи або працювати з усією експериментальною групою повністю. Дітей на підгрупи ділити не стали, так як всі представлені гри допустимо проводити в групах, чисельністю 10 чоловік, а також тому, що деякі ігри мають на увазі виконання їх в колективі. Виходячи з цього, ми працювали над формуванням навичок з повною експериментальною групою в 10 чоловік.

Третім етапом стало безпосереднє проведення ігор з дітьми, спрямоване на формування співочої установки, навичок ведення звуку,

дикції, співочого дихання, навички співати в ансамблі і виразність виконання. Ігри використовувалися з ускладненням, кожна наступна гра була складніша за попередню, що також сприяло формуванню необхідних навичок. Перехід від легких до більш складних ігор допомагало нам враховувати особливості дітей при формуванні навичок і також допомагало організувати роботу з дітьми.

Перейдемо до розгляду ігор, які сприяють формуванню співацьких навичок у дітей з вадами мовлення.

Використані в ході експерименту музично-дидактичні ігри були спрямовані на розвиток співочих навичок як:

- співоча постава;
- звуковедення;
- дикція;
- співоче дихання;
- навичка співати в ансамблі
- виразність виконання.

Перейдемо до розгляду ігор з формування співацьких навичок у дітей з вадами мовлення.

Співоча постава – це правильне положення корпусу, що забезпечує роботу голосового апарату. Від правильного положення корпусу багато в чому залежить якість звуку, дихання і як наслідок, виконання пісні дитиною. Спину необхідно тримати прямо, щоб грудна клітка не тиснула на черевну порожнину. Плечі не піднімаються, їх потрібно відвести назад, розгорнути і злегка опустити. Під час співу потрібно тримати вільно, без напруги. У той же час потрібно бути підтягнутим і зберігати відчуття внутрішньої і зовнішньої стрункості. Для формування співацької установки використовуємо такі музично-дидактичні ігри:

1. Гра спрямована на розвиток у дітей співацької установки. Музично-дидактична гра «Баба-Яга» (музика і слова М. Картушінової). 1-4

такти – діти сидять згорбившись, опустивши плечі, розставивши ноги. 5-8 такти – швидко випрямляються, ставлять ноги поряд.

Під час проведення цієї гри всі діти, крім Артем М., зрозуміли правила гри і виконали всі необхідні кроки педагога. Артем М. був непосидючим і не хотів сідати прямо на 5-8 такти. Особливо відзначилася Поліна Р. Вона виконувала завдання завжди правильно, показувала хороший приклад іншим дітям.

2. Гра спрямована на формування співацької установки і зміцнює м'язи нижніх кінцівок і м'язового корсету хребта – це музично-дидактична гра «Танець ведмежат». Дітям пропонується уявити себе в ролі маленьких ведмежат, які вирішили потанцювати. Включається музика і діти поклавши руки на пояс виконують півприсідання.

Темп середній.

Діна М. виконувала присідання, але не тримала руки на поясі, Влад І. не відразу зрозумів, як потрібно було робити, і включився в гру тільки після повторення завдання. Роман Л. Під час проведення гри стояв біля інших дітей і в грі участі не брав. Артем М., Анна Ч., Геннадій Б. виконували завдання правильно, темп виконання завдання середній, але діти іноді збивалися.

Звуковедення – це здатність дитини працювати над потрібною подачею повітря, який веде за собою утворення звуку, а далі і фрази, виконаної пісні чи вправи. Повітря повинно братися свідомо так, щоб вистачило на певну фразу. Вдих і видих при співі відрізняється від звичайного дихання. Вдих повинен бути швидкий, а видих плавний. Рівний і поступовий видих дає можливість співати без поштовхів протягом певного мелодійного відрізка. Дитина вдихає повітря перед виконанням музичного фрагмента і видихає повітря вже під час виконання музичної фрази. Для формування у дитини навички ведення звуку ми використовували такі музично-дидактичні гри:

1. Спів закритим ротом – це коли зуби в роті розімкнуті, а губи зімкнуті, проспівування голосних звуків «у», «і», «о», «а».

Артем М. і Роман Л. проспівують звуки з відкритим ротом. Анна М., Влад І., Геннадій Б., Діна М., зрозуміли що стоїть перед ними завдання і з легкістю виконували запропоноване завдання. Поліна Р., Степан В., Юлія Н. також правильно виконували завдання. Варвара С. виконувала завдання, також, без помилок.

2. Проспівування української народної пісні «Ой є в лісі калина» також сприяє формуванню у дітей навички правильного звуковедення. Дана пісня добре знайома дітям і їм подобається її співати. Складність полягала трохи в тому, що не у всіх дітей виходило проспівувати плавно мелодію, Артем М і Роман Л. із завданням не впоралися, плавно проспівувати мелодію у них не виходило. Варвара С. співала плавно, наспівно, показуючи позитивний приклад іншим дітям. Анна Ч., Влад І., Геннадій Б., Діна М. із завданням впоралися, але іноді збивалися і плутали слова.

Дикція – це чітка вимова приголосних і голосних звуків. У дошкільному віці у дітей часто зустрічаються мовні дефекти, які ускладнюють чистоту інтонування. Приголосні літери при співі сприймаються набагато гірше голосних, відповідно на них потрібно звернути увагу при діагностиці. Ясність і чистота звучання залежать від правильної і активної роботи апарату артикуляції дитини. Щоб дикція у дитини була чітка, необхідно натренувати м'язи мовного апарату, щоб домогтися вільної їх рухливості, а відповідно і чіткої вимови слів під час співу, так як млявий мовний апарат є причиною поганої дикції дошкільнят і над ним необхідно працювати.

Для роботи над дикцією дитини з вадами мовлення використовувалися скоромовки, такі як:

1. Купили каракатиці мереживне платтячко.

Ходить каракатиця, хвалиться сукнею.

1. Курчата і курка п'ють чай на вулиці.

З'їв, нарешті, коваль варенець.

Легка метелиця білим снігом стелиться.

З вимовою всіх скоромовок впоралися Артем М., Влад І., Варвара С., діти охоче і легко повторювали за музичним керівником. Поліна Р. не могла запам'ятати слова скоромовок і плуталася, ніж трохи збивала інших дітей. Анна Ч., Геннадій Б. правильно вимовляли слова скоромовок, але проговорювали їх повільно. Діна М., Роман Л., Степан В. Юлія Н. також недостатньо швидко вимовляли слова скоромовок.

Співоче дихання – це здатність дитини брати дихання перед початком співу, між музичними фразами, не піднімаючи плечі, утримувати дихання до кінця фрази. Дитина повинна вміти розподіляти взяте дихання так, щоб його вистачило на певний музичний фрагмент, який йому необхідно проспівати, після якого можна знову буде зробити вдих, щоб не переривати саме виконання пісні або вправи. Далеко не всі діти здатні брати необхідну кількість дихання перед початком музичної фрази, а також між фразами, утримуючи при цьому дихання до кінця і не піднімаючи плечі. Часто буває, що діти беруть дихання мимоволі, що порушує малюнок музичної фрази і погано сприймається на слух. Це говорить про те, що дитина не володіє технікою співацького дихання і його необхідно буде цього навчити. Для формування у дитини співацького дихання ми використовували такі музично-дидактичні ігри.

Дітям пропонувалося пограти в гру на збільшення видиху, промовляючи скоромовки. Наприклад, скоромовка «Ігорки», яка вимовляється на одному видиху, без додаткового вдиху. Використовується прийом змагання: хто з дітей нарахує більше Ігорок.

1. *Як на гірці, на пагорбі, жили тридцять три Ігорки,
Раз Ігор, два Ігор, три Ігорка ...*

Під час проведення гри Артем М. не міг на одному диханні проговорити всю скоромовку. Влад І. дораховуємо до 5 «Ігорок», Геннадій Б., Діна М., Поліна Р., Роман Л., Юлія Н. дораховуємо до 3 «Ігорок».

2. Також використовувалася гра «Задуй свічки на торті». Дітям пропонується уявити перед собою торт зі свічками і по команді педагога задуть свічки і задувати їх якомога довше.

Дана гра сподобалася всім дітям, і вони правильно і охоче виконували її. Всі діти без винятку впоралися із завданням.

Навичка співати в ансамблі – це вміння самостійно усім разом починати і закінчувати пісню, співати в ансамблі. Дітям для цього пропонують виконати пісню всім разом, після чого вже можна буде зробити висновок щодо їх виконання. Також діагностика допомагає проаналізувати, наскільки діти вміють прискорювати і сповільнювати темп при виконанні музичного твору, здатність дітей при співі посилювати і послаблювати звучання, пом'якшуючи кінці музичних фраз, точно виконувати ритмічний малюнок. Як правило, дітям не завжди вдається співати злагоджено, прискорюючи і сповільнюючи темп, а тим більше пом'якшуючи кінці фраз. Також зустрічаються ситуації, коли діти практично не вміють співати в ансамблі, так як прагнуть підкреслити, що особливо властиво дітям дошкільного віку.

1. Для формування досвіду співати в ансамблі використовувалася музично-дидактична гра «Живий інструмент». Кожен учасник запам'ятовує свій звук. Педагог жестом показує то на одного, то на іншого гравця, а у відповідь вийшла мелодію. Починати краще з трьох – п'ятиступеневого звукоряду, з простих і знайомих розспівок. Звернути увагу хлопців на те, що «внутрішнім голосом» потрібно проспівувати всі звуки мелодії, щоб вчасно і точно заспівати свою.

Коли ми вказували на Владу І., Артема М. і Романа Л. ті, в свою чергу, плутали звук, який повинні були проспівати. Юлія Н. також, як і Влад І. плутала звуки, які вона повинна була вимовити, але на відміну від Владу І. іноді проспівувала його правильно. Варвара С. і Геннадій Б. кожен раз, коли вказували на них, правильно проспівували свої звуки. Анна Ч., Влад І., Діна

М., Поліна Р., Степан Н. поперемінно то плутали призначені їм звуки, то проспівували правильно їх.

2. Також можна використовувати гру «Крапельки». Діти діляться на групи по 3-4 людини в кожній. Перша група вимовляє слова «кап-кап» четвертними, друга група – восьмими, третя група – шістнадцятим. Спочатку гра проводиться по черзі з кожною групою дітей. Потім групи з'єднуються, коли діти освоюють гру.

При проведенні гри Анна Ч., Артем М., Роман Л, Влад І. вимовляли слова «кап-кап» не по заданому параметру для їх групи. При проведенні гри діти вимовляли слова то по ритмічному малюнку однієї групи, то по іншому, вони не могли сконцентруватися на своєму завданні і чітко співати те, що задали їх групі. Повністю із завданням впоралися Варвара С., Діна М., Поліна Р. Решта дітей, Геннадій М., Юлія Н., Степан В. періодично проспівували звуки неправильно.

Виразність виконання – це вміння дитини виразно співати і аналіз того, що здатна дитина передавати характер виконуваного нею твору голосом і мімікою. Також дитина повинна передавати музичний образ за допомогою свого співу. Іноді буває, що дитина слабо проявляє свої емоції при виконанні, хоча вона дуже старається і це впливає на якість виразного виконання пісні. Також може зустрічатися у дітей абсолютно неемоційний спів.

1. Щоб сформувати досвід виразного виконання використовувалася гра «Підбери музику». Діти прослуховують музичні п'єси: «Вальс», «Клоуни» дізнаються їх, називають, так вони вчаться розрізняти настрій пісні.

При проведенні гри діти не завжди правильно вгадували мелодію, яка звучить, але в більшості випадків вгадували правильно п'єсу. Анна Ч., Геннадій Б., Влад І. Степан В., Роман Л. повністю не впоралися із завданням, не вгадавши жодної мелодії. Артем М., Варвара С., Поліна Р. при виконанні даної вправи жодного разу не вгадали правильно мелодію, яка звучала. Діна М., Юлія Н. вгадали всі п'єси, які звучали.

2.Також використовувалася гра «Гойдалки», яка заснована на пісні Е. Тілічєєвої «Гойдалки». Грають троє дітей, один з них – ведучий. Перед двома граючими лежить велика картка, педагог призначає, хто з гравців буде дізнаватися звук «високих» гойдалок, хто – «низьких», пропонує заспівати пісню «Гойдалки», нагадує звуки, характерні для неї, програючи їх на металофоні. Ведучий бере фігурку гойдалок (верхні і нижні гойдалки відрізняються за кольором), програє необхідний звук і питає: «Де зараз гойдалки - вгорі або внизу?» відповідати повинен той, хто впізнав свій звук.

Влад І., Геннадій Б., Анна Ч. не відгадали жодного разу того, де «знаходяться гойдалки», Артем М., Роман Л. вигукували відповіді, причому не завжди правильно вгадані, їм хотілося, щоб на них більше звертали уваги діти. Варвара С., Діна М., Степан В., Юлія Н. практично кожен раз вгадували, де знаходяться гойдалки вгорі або внизу. Поліна Р. всього пару раз відповіла правильно, після чого дуже переживала і просила педагога, щоб її ще раз запитали.

При першому проведенні цієї чи іншої гри під час проведення формуючого експерименту вихованці були неорганізовані, не завжди відразу розуміли суть завдання. Коли ігри були проведені вже кілька разів з дітьми, вони їх освоїли, знали, як саме вони повинні себе вести і що робити, вони стали набагато організованіші і краще виконували і справлялися із завданнями відповідно.

Слід зазначити, що при проведенні формуючого етапу експерименту, навіть якщо вихованці виконували завдання неправильно або не відразу його розуміли, всі учасники експерименту із задоволенням грали. На початкових етапах експерименту проводилися більш прості ігри, потім рівень складності підвищувався. Кожна нова гра була направлена на формування у вихованців нових навичок.

Предметно-просторове середовище по формуванню співочих навичок було збагачене, а саме були запропоновані учасникам навчального процесу

наочні посібники, дидактичні матеріали, а також ігри за допомогою яких і було проведено формуючий етап експерименту.

Отже, наша експериментальна робота, спрямована на співацький розвиток дошкільників з вадами мовлення, передбачала розроблення методичної моделі, зорієнтованої на вирішення даної проблеми. Зазначена методика базувалась на наступних принципах: загально дидактичних – послідовності, наступності, системності, вікової відповідності, наочності та ін.; мистецької освіти - диференційованості та варіативності, мистецької інтегрованості, музичнодіяльнісно, комплексності, єдності технічного та образного, зорієнтованості на дитячі інтереси, творчості, емоційної спрямованості та ін. В основу розробленої та апробованої методики були покладені методи, що відображають структурність співацького розвитку. Основний акцент зроблено на методі вправ, зокрема образних, мовних, декламаційних, імітаційних, логоритмічних, комунікативних, ситуаційних, вокальних, рольових, комплексних, мовно-пластичних, вокально-рухових, вокально-музикувальних, індивідуальних, колективних, сольних, ансамблевих, хорових тощо. Поряд з методом вправляння ми використовуємо метод прикладу, розповіді, казки, активізації емоційних реакцій, наслідування, варіювання, імпровізації та ін. Основними формами нашої роботи стали: спів, гра на елементарних музичних інструментах, рухи під музику, декламація, звукоімітації, слухання музики, музичний театр.

Залучаючи дітей з вадами мовлення до співацької діяльності (комплексної та диференційованої) у супроводі інших видів музичної (слухацько-виконавської) та різномистецької (рухової, драматичної, поетично-декламаційної, образотворчої та ін.) діяльності, передбачаємо різноспрямований зовнішній вплив на сенсорну систему дитини, активізуючи тим самим її розумово-емоційне реагування, стимулюючи мовленнєвий процес у його різновидах.

2.4 Узагальнення результатів дослідження

Метою контрольного етапу експерименту є виявлення динаміки рівня сформованості співацького розвитку у дітей з вадами мовлення.

Критерії рівня сформованості співацьких навичок у дітей з вадами мовлення і діагностичні завдання, що дозволяють їх виявити, були розроблені на констатуючому етапі експерименту.

Розглянемо результати контрольного експерименту.

Діагностична методика «Повтори мелодію» (Модифікація методики з «Програма розвитку музичних здібностей дітей дошкільного віку в процесі співочої діяльності» колективу авторів-укладачів: В. Веснініної, Н. Волчкової, І. Гончарової, Н. Королевої, О. Макарової, Е. Мустафіної, І. Нікіревої, Л. Суворової, А. Щербакової)

Мета: діагностика співацької установки; визначення здатності дитини утримувати правильну позицію під час співу тривалий час без нагадування музичного керівника.

Результати за двома групами проведеної діагностики представлені нижче в таблиці 2.10.

Таблиця 2.10

Кількісні результати діагностики сформованості у дітей з вадами мовлення співацької установки

Рівень	ЕГ	КГ
Низький рівень	0 (0%)	3 (30%)
Середній рівень	5 (50%)	7 (70%)
Високий рівень	5 (50%)	0 (0%)

Аналіз результатів проведеної діагностики «Повтори мелодію» в експериментальній групі показав наступні результати. У 5 дітей (Артем М., Анна Ч., Геннадій Б., Діна М., Роман Л.) або 50%, мають середній рівень

сформованості співацької установки. Після проведення роботи з дітьми, хлопці навчилися утримувати правильну позицію під час співу нетривалий час, що показує нам, що діти мають середній рівень володіння співацькою установкою. Високий рівень володіння даними навичками показали також 5 дітей (50%): Варвара С., Влад І., Поліна Р., Степан В., Юлія Н. Тим самим ми бачимо, що після проведення з дітьми роботи з використанням певних музично-дидактичних ігор для формування у дітей співацьких навичок, показники дітей покращилися. Після проведення формуючого експерименту показники хлопців покращилися і тепер вони здатні утримувати правильну позицію під час співу тривалий час без нагадування музичного керівника. Низький рівень ні у кого не виявлено. Високий рівень сформованості співацьких навичок, після формуючого експерименту, з 20% піднявся до 50%, а середній рівень тепер становить 50%.

У контрольній групі ситуація збереглася колишня: Віктор М, Мілана Р., Сергій Л., Олена В., Ірина К., Любов Х., Матвій Ш. (70%) після проведення повторної діагностики, показали середній рівень володіння співацькою установкою. Як і раніше хлопці здатні утримувати правильну позицію під час співу тільки нетривалий час і це відповідає середньому рівню сформованої навички. Костя П., Карина К. і Надія М. (30%) мають низький рівень. При повторній діагностиці у дітей було виявлено, що позиція дітей була розслабленою, плечі опущені, що свідчить про те, що рівень сформованості у дітей даної навички низький, що ми і відмітили в результатах. Дані результати свідчать про те, що діти з вадами мовлення мають низький рівень сформованості співацької постави. Отримані результати були нами проаналізовані, оброблені і оформлені у вигляді таблиці і надалі у вигляді діаграми.

Діагностична методика «Гармонійні загадки» (Модифікація методики з «Програма з розвитку музичних здібностей дітей дошкільного віку в процесі співочої діяльності» колективу авторів-укладачів: В. Весніної, Н. Волчкової,

І. Гончарової, Н. Королевої, О. Макарової, Е. Мустафіної, І. Нікіревої,
Л. Суворової, А. Щербакової.).

Мета: Діагностика ведення звуку.

Результати діагностики представлені в таблиці 2.11.

Таблиця 2.11

Кількісні результати діагностики сформованості у дітей з вадами
мовлення ведення звуку

Рівень	ЕГ	КГ
Низький рівень	0 (0%)	2 (20%)
Середній рівень	3 (30%)	7 (70%)
Високий рівень	7 (70%)	1 (10%)

Діагностика «Гармонійні загадки» показала наступні результати: в експериментальній групі середній рівень володіння навичкою ведення звуку і спостерігається такий результат у 3 дітей (Ганна Ч., Геннадій Б., Роман Л.) 30% від загального числа експериментальної групи. Діти із середнім рівнем сформованості даної навички, при діагностиці співали природним голосом, але іноді переходили на крик, що показує нам, що діти мають середній рівень сформованості навички. Високий рівень сформованості навички ведення звуку показали 70% дітей (Артем М., Варвара С., Влад І., Діна М., Поліна Р., Степан В., Юлія Н.). Після проведення формуючого експерименту показники дітей покращилися, тепер вони показують високий рівень сформованості даної навички і при проведенні повторної діагностики співали виразно, дзвінко, наспівно. За результатами контрольного експерименту було виявлено, що у дітей з вадами мовлення тепер набагато краще сформована навичка ведення звуку, ніж до занять і це відображено в результатах, а саме: високий рівень піднявся до 70%, замість 10%, низький рівень ні у кого не виявлено, середній рівень сформованості спостерігається у 30% дітей.

У контрольній групі показники не змінилися: Костя П. і Надія М. (20%) мають низький рівень і при проведенні діагностики після формуючого етапу експерименту діти співали уривчасто, крикливо. Середній рівень був виявлений у наступних дітей: Віктор М., Сергій Л., Карина К., Олена В., Ірина К., Любов Х., Матвій Ш. (70%). Діти співали природним голосом, але іноді переходили на крик. Мілана Р. (10%) показала високий рівень володіння навичкою ведення звуку, вона виразно виконувала пісню, дзвінко, тим самим рівень сформованості даної навички у дитини високий.

Діагностична методика «А ну-ка повтори». (Модифікація методики з «Програма з розвитку музичних здібностей дітей дошкільного віку в процесі співочої діяльності» колективу авторів-укладачів: В. Весніної, Н. Волчкової, І. Гончарової, Н. Королевої, О. Макарової, Е. Мустафіної, І. Нікіревої Л. Суворової, А. Щербакової).

Мета: Діагностика дикції. Визначити рівень сформованості навичок у дитини правильно вимовляти голосні і приголосні в кінці і всередині слів при співі.

Результати діагностики представлені в таблиці 2.12.

Таблиця 2.12

Кількісні результати діагностики сформованості у дітей з вадами мовлення дикції

Рівень	ЕГ	КГ
Низький рівень	0 (0%)	0 (0%)
Середній рівень	5 (50%)	7 (70%)
Високий рівень	5 (50%)	3 (30%)

Діагностика «А ну-ка повтори» в експериментальній групі виявила наступне: низький рівень сформованості, такої навички як дикція, ні у кого з дітей не виявлено. Середній рівень тепер у 50% дітей. Геннадій Б., Діна М., Поліна Р., Роман Л., Степан В. досить чітко вимовляють приголосні і голосні,

але при співі іноді не вимовляють їх. Високий рівень сформованості підвищився від показника в 30% до 50%. Високим рівнем сформованості, співацької навички дикція, тепер мають Артем М., Анна Ч., Варвара С., Влад І., Юлія Н. Ці діти правильно вимовляють приголосні і голосні в кінці і всередині слів при співі.

У контрольній групі, після проведення повторної діагностики, результати залишилися незмінними, а саме, Віктор М., Сергій Л., Карина К., Олена В., Ірина К., Надія М., Любов Х. (70%) мають середній рівень. Після проведення повторної діагностики діти також мають середній рівень сформованості навички. Хлопці досить чітко вимовляють приголосні і голосні при співі. Костя П., Мілана Р., Матвій Ш. (30%) після проведення контрольного експерименту, також, як і раніше показали високий рівень сформованості дикції і в свою чергу правильно вимовляють приголосні і голосні в кінці і середині слів при співі.

Діагностична методика «Подуй на сніжинки» (Модифікація методики з «Програма з розвитку музичних здібностей дітей дошкільного віку в процесі співочої діяльності» колективу авторів-укладачів: В. Весніної, Н. Волчкової, І. Гончарової, Н. Королевої, О. Макарової, Е. Мустафіної, І. Нікіревої, Л. Суворової, А. Щербакової).

Мета: діагностика співацького дихання. Визначення рівня сформованості навички брати дихання перед початком співу, між музичними фразами, не піднімаючи плечі, утримувати дихання до кінця фрази.

Результати за двома групами проведеної діагностики представлені нижче в таблиці 2.13.

Таблиця 2.13

Кількісні результати діагностики сформованості у дітей з вадами мовлення співацького дихання

Рівень	ЕГ	КГ
Низький рівень	0 (0%)	2 (20%)

Середній рівень	4 (40%)	4 (40%)
Високий рівень	6 (60%)	4 (40%)

Результати діагностики «Подуй на сніжинки» в експериментальній групі мають такі результати: до проведення формуючого експерименту у Артема М. простежувався низький рівень сформованості співацького дихання, тепер у нього середній рівень сформованості співацького дихання. Перед початком вправи він завжди бере дихання, але не завжди до кінця може його утримувати. Середній рівень також показали Влад І., Діна М., Рома Л. і Юлія Н. і тепер відсоткове співвідношення дітей, які мають середній рівень сформованості співацького дихання становить 40%. Високий рівень у 60% дітей, у Ганни Ч., Варвари С., Геннадія Б., Поліни Р., Степана В. Ці діти вміють брати дихання перед початком виконання вправи, утримують його до кінця музичної фрази і не піднімають плечі при співі.

У контрольній групі результати залишилися колишніми: Костя П. і Надія М. або 20% дітей після проведення повторної діагностики співацького дихання мають такі результати: вдих діти беруть довільно, що відповідає низькому рівню володіння співацьким диханням. Ірина К., Карина К., Сергій Л., Олена В., (40%) показали середній рівень володіння співацьким диханням і у цих дітей бачимо наступне: дихання беруть один раз перед початком виконання вправи і не завжди утримують його до кінця. Віктор М., Мілана Р., Любов Х., Матвій Ш. (40%) мають високий рівень володіння співацьким диханням. Діти беруть дихання перед початком виконання вправи, не піднімаючи плечі і утримують дихання, до кінця фрази. Отримані результати були нами проаналізовані, оброблені і оформлені у вигляді таблиці.

Діагностична методика «Співаємо всі разом» (Модифікація методики з «Програма з розвитку музичних здібностей дітей дошкільного віку в процесі співочої діяльності» колективу авторів-укладачів: В. Весніної, Н. Волчкової, І. Гончарової, Н. Королевої, О. Макарової, Е. Мустафіної, І.

Нікіревої, Л. Суворової А. Щербакової). Мета: діагностика навички співати в ансамблі.

Результати за двома групами проведеної діагностики представлені нижче в таблиці 2.14.

Таблиця 2.14

Кількісні результати діагностики сформованості у дітей з вадами мовлення досвіду співати в ансамблі

Рівень	ЕГ	КГ
Низький рівень	0 (0%)	2 (20%)
Середній рівень	5 (50%)	5 (50%)
Високий рівень	5 (50%)	5 (30%)

З діагностики «Співаємо всі разом» ми бачимо наступне: в експериментальній групі співочою навичкою «вміння співати в ансамблі» середній рівень показали 5 дітей або 50%. Артем М. і Влад І. не завжди співають злагоджено, іноді перекрикують інших. Діна М., Роман Л і Юлія Н. також іноді можуть співати голосніше за інших, тим самим порушуючи спів ансамблю. Високий рівень показали Анна Ч., Варвара С., Геннадій Б., Поліна Р., Степан В. Це група дітей, яка склала також 50% від загального відсотка експериментальної групи. Ці діти відмінно володіють навичкою співати в ансамблі, вони здатні самостійно починати і закінчувати пісню, співати прискорюючи або заповільнюючи темп, якщо того вимагає твір, посилювати або послаблювати звучання, також пом'якшують кінці фраз і точно відтворюють ритмічний малюнок твору. Якщо порівнювати ці показники до проведення формуючого експерименту, то можна побачити, що результати покращилися: низький рівень ні у кого не виявлено, замість 30% високого рівня діти показали 50%, середній відповідно склав також 50% від загальної кількості дітей.

Результати діагностики в контрольній групі незмінні: 20% дітей, а саме Костя П., Надія М. показали низький рівень володіння навичкою співати в ансамблі, а саме при проведенні діагностики під час виконання пісні, діти намагалися виділитися і разом з усіма співати у них не виходило. Віктор М., Карина К, Любов Х., Олена В., Сергій Л., після проведення контрольного експерименту також показали середній рівень сформованості навички співати в ансамблі. У дітей не завжди виходить співати злагоджено, а також виконувати точний ритмічний малюнок і тим самим ці діти в кількості 50% мають середній рівень після проведення діагностики. Мілана Р., Ірина К., Матвій Ш. (30%) показали високий рівень. Хлопці починають співати самостійно і закінчують пісню самостійно, точно виконують ритмічний малюнок, рівень володіння даною навичкою у дітей високий. Отримані нами результати були проаналізовані, оброблені і оформлені у вигляді таблиці.

Діагностична методика «Мій вихованець» (Модифікація методики з «Програма з розвитку музичних здібностей дітей дошкільного віку в процесі співочої діяльності) колективу авторів-укладачів: В. Весніної, Н. Волчкової, І. Гончарової, Н. Королевої, О. Макарової, Е. Мустафіної, І. Нікіревої, Л. Суворової А.С Щербакової).

Мета: діагностика виразного виконання. Визначити рівень сформованості у дитини навички виразного співу, при якому вона передає характер пісні голосом і мімікою. Виразно передає музичний образ. Результати представлені в таблиці 2.15.

Таблиця 2.15

Кількісні результати діагностики сформованості у дітей з вадами мовлення виразного виконання

Рівень	ЕГ	КГ
Низький рівень	0 (0%)	6 (60%)
Середній рівень	10 (100%)	2 (20%)
Високий рівень	0 (0%)	2 (20%)

За результатами діагностики в експериментальній групі бачимо, що навичкою виразного виконання діти володіють на середньому рівні, це 100% дітей з експериментальної групи. Всі діти намагаються співати виразно, але на обличчі, як правильно у дітей мало емоцій, так як вони сконцентровані на точному відтворенню тексту пісні. Також вони намагаються передати музичний образ при виконанні, але пам'ятають про це не завжди, а в основному тільки після нагадування педагога. Так, наприклад, Варвара С. дуже старається співати виразно, іноді жестикулює руками, але на обличчі практично немає емоцій, але після нагадування педагога: «Діти, співаємо виразно», Варвара починає проявляти емоції, якщо весела песня – посміхається, якщо сумна, то робить сумний вираз обличчя.

Діагностика контрольної групи дітей показала наступні результати: Костя П., Віктор М., Сергій Л., Карина К., Ірина К., Надія М. (60%) мають низький рівень володіння виразністю виконання пісні. У дітей спів неемоційний, що не передає музичний образ. Олена В., Любов Х. (20%) показали середній рівень володіння даною навичкою і мають середній рівень. Діти стараються співати виразно, але на обличчі мало емоцій, діти передають емоції після нагадування дорослого і тим самим мають середній рівень володіння даною навичкою. Мілана Р. і Матвій Ш. (20%) показали високий рівень, співають виразно, передають характер пісні і стан того, від імені кого співають, голосом і мімікою.

Результати після проведення контрольного експерименту були проаналізовані і діти з вадами мовлення, які брали участь в експерименті, були розподілені за рівнями сформованості співацьких навичок.

Таблиця 2.16

Кількісні результати діагностики сформованості у дітей з вадами мовлення співацьких навичок (контрольний етап експерименту)

Рівень	ЕГ	КГ
--------	----	----

Низький рівень	0 (0%)	1 (10%)
Середній рівень	4 (40%)	7 (70%)
Високий рівень	6 (60%)	2 (20%)

Аналіз результатів повторної діагностики, після проведення формуючого експерименту, виявили наявність позитивної динаміки у дітей з вадами мовлення експериментальної групи. У двох дітей Артема М. і Романа Л. рівень сформованості співацьких навичок підвищився з низького до середнього. Діти тепер здатні утримувати правильну позицію під час співу, але нетривалий час, співають природним голосом, іноді переходять на крик, досить чітко вимовляють приголосні і голосні звуки, але не вміють їх правильно проспівувати під акомпанемент. Дихання беруть перед початком співу, між музичними фразами, не піднімаючи плечі, утримують дихання до кінця музичної фрази, але іноді дихання не утримується до кінця фрази. Уміння співати в ансамблі не завжди проявляється умінням співати злагоджено, прискорюючи і сповільнюючи, посилюючи і послаблюючи звучання, пом'якшуючи кінці музичних фраз і точно виконуючи ритмічний малюнок. Співати діти намагаються виразно, але на обличчі мало емоцій. Передають музичний образ в співі при нагадуванні і підтримки дорослого, рідше спів дітей не емоційний, що не передає образ твору і не передає образ музичного твору. Також показники змінилися у Анни Ч., Влада І, Поліни Р., Степана В., Юлії Н. Показники цих дітей тепер становлять не середній рівень, а високий. Діти тепер утримують правильну поставу під час співу без нагадування педагога, співають дзвінким голосом, наспівно, правильно вимовляють голосні і приголосні при співі, беруть дихання перед початком співу, між музичними фразами не піднімаючи плечі, утримуючи дихання до кінця фрази. Уміють починати і закінчувати пісні, підлаштовуючись під колектив, точно виконуючи ритмічний малюнок.

Загальні показники рівня сформованості співацьких навичок у Геннадія Б., Діни М. залишилися колишніми, на середньому рівні. Діти утримують правильну позицію при співі, але нетривалий час, співають природним голосом, іноді переходять на крик, досить чітко вимовляють приголосні і голосні звуки, але не вміють їх правильно проспівувати. Дихання беруть перед початком співу, між музичними фразами, не піднімаючи плечі, утримують дихання до кінця музичної фрази, але іноді дихання не утримується до кінця фрази.

Уміння співати в ансамблі не завжди проявляється умінням співати злагоджено, прискорюючи і сповільнюючи, посилюючи і послаблюючи звучання, пом'якшуючи кінці музичних фраз і точно виконуючи ритмічний малюнок. Співати діти намагаються виразно, але на обличчі мало емоцій. Передають музичний образ в співі при нагадуванні і підтримки дорослого, рідше спів дітей не емоційно, що не передає образ твору і не передає образ музичного твору. У Варвари С. показники, також, не змінилися і складають високий рівень сформованості співочих навичок. Варвара утримує правильну поставу під час співу без нагадування педагога, співає дзвінким голосом, наспівно, правильно вимовляє голосні і приголосні при співі, бере дихання перед початком співу, між музичними фразами не піднімаючи плечі, утримуючи дихання до кінця фрази. Вміє починати і закінчувати пісні, підлаштовуючись під колектив, точно виконуючи ритмічний малюнок.

У контрольній групі результати залишилися колишніми, а саме: у 20% дітей (Мілана Р., Матвій Ш.) високий рівень сформованості співацьких навичок. Діти утримують правильну поставу під час співу без нагадування педагога, співають дзвінким голосом, правильно вимовляють голосні і приголосні при співі, беруть дихання перед початком співу, між музичними фразами не піднімаючи плечі, утримуючи дихання до кінця фрази. Вміють починати і закінчувати пісні, підлаштовуючись під колектив, точно виконуючи ритмічний малюнок. У 70% (Віктор М., Сергій Л., Карина К., Олена В., Ірина К., Любов Х.) дітей середній рівень сформованості

співацьких навичок. У дітей була розслаблена позиція або вони утримували правильну позицію нетривалий час, співали діти уривчасто, крикливо. Голосні і приголосні звуки Артем і Роман вимовляють правильно, а при співі цією навичкою не користуються. Дихання діти беруть мимоволі. В ансамблі співати не вміють, намагаються при співі виділитися, співають не емоційно, не передають музичний образ навіть при підтримці дорослого. 10% (Надія М.) від загальної кількості дітей показали низький рівень сформованості співацьких навичок. Дихання Надя бере мимоволі або якщо довільно, то між фразами не утримує до кінця. В ансамблі співати не вміє, намагається при співі виділитися, співає не емоційно, не передає музичний образ навіть при підтримці дорослого.

Виходячи з наведених результатів робимо висновок про ефективність запропонованої методики щодо співацького розвитку дошкільників з вадами мовлення та достовірність нашого припущення, згідно якого співацький розвиток як середовище здійснення артикуляційно-корекційного впливу на дошкільників буде відбуватись результативно за наступних умов: систематичність, комплексність щодо видів музичної активності, цілісність щодо вокального формування, домінування ігрових методів та створення емоційно позитивної виховної атмосфери.

ВИСНОВКИ

Співацький розвиток – це частково автоматизований спосіб виконання дії, що є компонентом співочого акту; взаємодія звукоутворення, дихання і дикції. В процесі навчання співу дітей у них формуються співоча установка, співоче дихання, співоча дикція, співоче звукоутворення і звуковедення.

Сучасна методика музичного виховання дошкільників демонструє різноманітні точки зору щодо методики викладання співацького розвитку дитини. Водночас ряд принципів увійшли як базові у методику співацького виховання дошкільників, наприклад: наступності, системності, комплексності, емоційності тощо. Поряд із загально-дидактичними методами співацького навчання, зокрема словесними (пояснення, розповідь), наочними (показ, ілюстрація, демонстрація), практичними (вправлення), використовуються методи музичної педагогіки: різномистецької імпровізації, музичної творчості, співацької інтерпретації, музичної гри, ігрового вправлення тощо (Р. Зінич, Е. Печерська, І. Рудченко, Л. Хлебникова, С. Шоломович).

Дошкільний вік – це період життя дитини від трьох до шести років, упродовж якого відбувається формування елементарної цілісної картини світу, збагачення й упорядкування чуттєвого досвіду дитини, опановування специфічно людських форм сприйняття та мислення, бурхливий розвиток уяви, формування паростків довільної уваги та смислової пам'яті.

Провідний вид діяльності дошкільників – гра. Музичній діяльності дітей дошкільного віку показові наступні риси: розвиток загальної музикальності як сукупності музичних здібностей (емоційний відгук на музику, музичний слух і чуття ритму, музичне мислення, музична уява, музична пам'ять), здібностей виразного виконання музичних творів (пісенних, танцювальних, інструментальних) та творчої їх інтерпретації, варіювання, імпровізації, формування навичок музичного сприймання,

елементарних основ музичної культури (потреби, переживання, ставлення, інтереси, любов до музики).

Існують певні проблеми у вихованні звучання голосу дітей дошкільного віку, тому музичний керівник має застосовувати цілеспрямовані методики для покращення його звучання. Підвищеної уваги потребують дошкільники з вадами мовлення, включені у співацьку діяльність. Сучасні науковці та практики переконують використовувати: ігрові форми роботи, емоційну насиченість занять, домінування мовних тренувань, забарвлених у актуальні для дітей цього віку яскраві, казкові барви, поєднання різних видів діяльності, організація комплексного (різносенсорного сприймання), - це далеко не повний перелік методичних акцентів у музичній та інклюзивній освіті.

Результати діагностики співацького розвитку дошкільників дозволяють припустити наступне: щоб активізувати співацький розвиток, необхідні адекватні педагогічні умови, які ґрунтуються на вікових та мовно-корекційних, музично-методичних закономірностях і представляють собою методичні підходи, в основі яких - систематичність, комплексність щодо видів музичної активності, цілісність щодо вокального формування, домінування ігрових методів та створення емоційно позитивної виховної атмосфери.

Наша експериментальна робота, спрямована на співацький розвиток дошкільників з вадами мовлення, передбачала розроблення методичної моделі, зорієнтованої на вирішення даної проблеми. Зазначена методика базувалась на наступних принципах: загально дидактичних – послідовності, наступності, системності, вікової відповідності, наочності та ін.; мистецької освіти - диференційованості та варіативності, мистецької інтегрованості, музичнодіяльнісно, комплексності, єдності технічного та образного, зорієнтованості на дитячі інтереси, творчості, емоційної спрямованості та ін. В основу розробленої та апробованої методики були покладені методи, що відображають структурність співацького розвитку. Основний акцент

зроблено на методі вправ, зокрема образних, мовних, декламаційних, імітаційних, логоритмічних, комунікативних, ситуаційних, вокальних, рольових, комплексних, мовно-пластичних, вокально-рухових, вокально-музикувальних, індивідуальних, колективних, сольних, ансамблевих, хорових тощо. Поряд з методом вправляння ми використовуємо метод прикладу, розповіді, казки, активізації емоційних реакцій, наслідування, варіювання, імпровізації та ін. Основними формами нашої роботи стали: спів, гра на елементарних музичних інструментах, рухи під музику, декламація, звукоімітації, слухання музики, музичний театр.

Проведення контрольного експерименту показало, що в експериментальній групі відбулися зміни і у 20% дітей рівень формування співацького розвитку підвищився з низького до середнього. Також показники змінилися у 50% дітей. Показники цієї групи дітей тепер становлять не середній рівень, а високий. Показники дітей контрольної групи залишилися попередніми: у 20% дітей (Мілана Р., Матвій Ш.) високий рівень, у 70% (Віктор М., Ірина К., Олена В., Карина К., Любов Х. Сергій Л.) дітей середній і 10% (Надія М.) дітей показали низький рівень формування співацького розвитку.

Виходячи з наведених результатів робимо висновок про ефективність запропонованої методики щодо співацького розвитку дошкільників з вадами мовлення та достовірність нашого припущення, згідно якого співацький розвиток як середовище здійснення артикуляційно-корекційного впливу на дошкільників буде відбуватись результативно за наступних умов: систематичність, комплексність щодо видів музичної активності, цілісність щодо вокального формування, домінування ігрових методів та створення емоційно позитивної виховної атмосфери.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Аксьонова О. П., Аніщук А. М, Артемова Л. В. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» (нова редакція). У 2 ч.. К. : ТОВ «МЦФЕР-Україна», 2014. Ч.1, с. 57–59.
2. Алиев Ю. Б. Методика музыкального воспитания детей (от детского сада к начальной школе). Воронеж: НПО «МОДЭК», 1998. 352 с.
3. Антонюк В. Г. Вокальна педагогіка (сольний спів): підручник. К.: ЗАТ Віпол, 2007. 173 с.
4. Антонюк В. Г. Етнокультурологічний тезаурус українського вокального мистецтва: Науковий вісник НМАУ імені П.Чайковського. К.: НМАУ, 2002. Вип. 16. С. 178-186.
5. Базовий компонент дошкільної освіти, нова редакція. Затверджено наказом МОН № 33 від 12.01.2021. [електронний ресурс]. режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/nakaz-33-bazovuykomponent-doshk-osv.pdf>.
6. Бай Шажун. Із історії розвитку вокального мистецтва: Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Луганськ: ЛНУ, 2011. Частина III. С. 203-207.
7. Бех І. Д. Особистість у просторі духовного розвитку : навч. посіб. К.: Академвидав, 2012. 256 с.
8. Бірюкова Л. А. Інтеграція педагогічної майстерності в предметах «хорове диригування»: зб. наук. праць. Суми: СумДПУ імені А.С.Макаренка, 2001. 163 с.
9. Боднарук І. М. Педагогічна практика з музики: навчально-методичний посібник. Чернівці: ЧНУ імені Юрія Федковича, 2012. 280 с.
10. Бойченко С. Виховання гармонійної особистості крізь призму музично-педагогічних систем ХХ ст. Музичний керівник. 2012. № 4. С. 4–10.

11. Болгарський А. Г. Слухання музики у дошкільному навчальному закладі : навч.-метод. посіб. Луцьк, ПВД «Твердиня», 2010. 180 с.
12. Бордулін В. Т., Штепа Ж. В. Основи вокальної майстерності. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми.* 2012. № 30. С. 306–309.
13. Ветлугіна Н. А. Методика музикального виховання в детському саду [Текст]: учебник для учащ-ся пед. уч-щ по спец. «Дошкольное воспитание» 2-е изд., испр. и доп. М.: Просвещение, 1982. 271 с.
14. Ветлугіна Н.А. Музичний буквар. М.: Просвіта, 1985. 300 с.
15. Ветлугіна Н.А. Музичний розвиток дитини [Текст]: навч. посіб. К.: Муз. Україна, 1978. 256 с.
16. Газіна І. О. Методика музичного виховання дітей дошкільного віку: навч.-метод. посіб. для студентів наряду підготовки «Дошкільна освіта», вихователів дошкільних навчальних закладів та батьків. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2015. 196 с.
17. Голубєв П. Поради молодим педагогам-вокалістам. Навч. посібник. Музгиз: 1956, 104 с.
18. Гребенюк Н. Є. Особистісно орієнтований підхід у розвитку індивідуальності. Музичне виконавство: наук. вісник Нац. муз. акад. України імені П.І. Чайковського. К.: НМАУ, 2000. Вип. 14, кн. 6. С.156-165.
19. Данільчишин Ю. М. Акустика голосового апарату й акустична будова голосу. *Культура України.* 2014. Вип. 46. С. 275–282.
20. Еманова З. Музично-виконавська діяльність: сучасні підходи. Дошкільне виховання. 2009. С. 10.
21. Емельянов В.В. Развитие голоса. Координация и тренинг. 6-е изд. СПб.: Издательство «Лань»; «Издательство Планета музыки», 2010. 193 с.
22. Зимина А. Н. Основы музыкального воспитания и развития детей младшего возраста [Текст]: учеб. для студ. высш. учеб. заведений. М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2000.

23. Капелюхівська А.О. Розвиток вокально-хорових здібностей дітей дошкільного віку [Текст]: посібник. Кам'янець- Подільський, 2017. – 54 с.
24. Концепція розвитку освіти України на період 2015–2025 років (Проект) [Електронний ресурс]. Режим доступу: www.tnpu.edu.ua.
25. Кропивницький В. І. Перші кроки у світ української народної пісні : навч. посібник для дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. Хмельницький, 1998.151 с.
26. Крутій К. Термінологічне поле музичного заняття в дошкільному навчальному закладі. Музичний керівник, 2015. №11.С. 4–8.
27. Ланцюженко З. Д. Музично-ритмічні хвилинки та розспіванки для дітей. Х. : ТОРСІНГ ПЛЮС, 2006. 64 с.
28. Ластовенко Т. Специфіка формування вокальної техніки: ознаки недосконалості та особливості їх усунення. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2017. № 4 (68). С. 189–199.
29. Левчук Я. Українські народні дитячі музичні інструменти: гра музикою чи музикування грою. Музичний керівник: спеціалізований журнал, 2013. №1.С. 4–7.
30. Лист МОН України «Щодо організації роботи з музичного виховання дітей у дошкільних навчальних закладах», № 1/9-454 від 02.09.2016р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://osvita.kr-admin.gov.ua>.
31. Липа І., Черсак О. Підготовка майбутнього вчителя до педагогічного керівництва співацьким розвитком молодших школярів: *збірник науково-методичних праць кафедри педагогіки початкової освіти Педагогічного факультету Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника*, 2019. Вип. 3. С. 10–14.
32. Лісовська Т. А. Музичне виховання як педагогічна парадигма: вісник Черкаського університету, 2010. Випуск 183. Частина IV.С. 82–85.

33. Мартинюк Л. Методичні рекомендації до практичних занять з курсу «Хоровий клас та практикум роботи з хором». Кам'янець-Подільський : Сисин О. В.: Абетка, 2014. 58.
34. Матвієнко С. І. Теорія та методика музичного виховання дітей дошкільного віку [Текст]: навч. посіб. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2017. 297 с.
35. Музичне виховання у дошкільному навчальному закладі : збірник методичних матеріалів. Упор. І. А. Романюк. Тернопіль: Мандрівець, 2007. 104 с.
36. Науменко С. Як правильно слухати музику з дітьми: поради психолога.Музичний керівник: спеціалізований журнал, 2013. №3. С. 4–10.
37. Науменко Т. І. Музичне виховання найменших: інтегровані заняття. К. : Шкільний світ, 2007. 128 с.
38. Овчинникова Т. С. Логопедические распевки: учебное пособие. Санкт-Петербург: КАРО, 2021. 64 с.
39. Орлова Т. Вчимо дітей співати. Музичний керівник: спеціалізований журнал. Київ, 2004. №5,6. С.21.
40. Прядко О. М. Акустичні особливості розвитку співацького голосу. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології, 2010. № 7 (9). С. 400–409.
41. Радинова О. Методика слухання музики з дітьми. Дитячий садок. Мистецтво: спеціалізований журнал. Київ, 2010. №1. С. 13–17.
42. Разборщук К. Грати в музику і гратися музикою, або навчання за методом Тетяни Тютюннікової. Музичний керівник: спеціалізований журнал. Київ, 2012. №4. С. 17–23.
43. Романюк І. А. Музичне виховання. Організація роботи у дошкільному закладі: навчально-методичний посібник. Тернопіль: Мандрівець, 2013. 280 с.
44. Романюк І. Гурткова робота з музичного виховання у дошкільному навчальному закладі. Музичний керівник: спеціалізований журнал. Київ, 2012. №12. С. 4–10.

45. Романюк І. Провідні педагогічні принципи організації музичних занять у дошкільному навчальному закладі. *Музичний керівник: щомісячний журнал*. Київ, 2013. №2. С. 4–6.
46. Ростовський О. Вступне слово педагога до дітей перед слуханням музики. *Музичний керівник: спеціалізований журнал*. Київ, 2011. №1. С. 10–12.
47. Ростовський О. Я. *Методика викладання музики у початковій школі [текст]: навч.-метод. посібник. - 2-е вид., доп. - Тернопіль: Навчальна книга - Богдан, 2011. - 216 с.*
48. Ростовський О. Я. *Педагогіка музичного сприймання: навч.-метод. Посібник*. К.: ІЗМН, 1997. 328 с.
49. Ростовський О. Я. *Теорія і методика музичної освіти [текст]: навч.-метод. посібник*. Тернопіль: навчальна книга Богдан, 2011. 640 с.
50. Руденко О. В. *Психологічні умови розвитку музичних здібностей у дітей старшого дошкільного віку : автореф. дис. канд. психол. наук; спец.: 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія: Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова*. К., 2008. 23 с.
51. Садовенко С. М. *Методика формування музичних здібностей у дітей дошкільного віку (на матеріалі українського фольклору): автореф. дис. канд. пед. наук ; спец.: 13.00.02 «Теорія та методика навчання музики і музичного виховання»; Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова*. К., 2007. 23 с.
52. Сбітнєва Л. М. *Розвиток системи музично-естетичного виховання в Україні: історико-педагогічний дискурс: монографія*. К.: Педагогічна думка, 2015. 186 с.
53. Семенов О. *Український фольклор: навч. посіб.* Глухів: РВВ ГДПУ, 2004. 254 с.
54. Сметана О. П., Паламарчук Т. А. *Особливості інтонування та слухового контролю в естрадному співі: інтонаційний еталон артиставокаліста. Scientific Journal Virtus, 2017. № 16. С. 90–94.*

55. Степанова Т. М. Індивідуально-диференційований підхід до музичного виховання дітей старшого дошкільного віку: монографія. К. : Видавничий Дім «Слово», 2012. 256 с.
56. Суржанська В. Музичні творчі завдання: створюємо та використовуємо у роботі з дошкільниками. Музичний керівник: спеціалізований журнал. Київ, 2012. №4. С. 25–31.
57. Тарасова К. До постановки дитячого голосу. Музичний керівник: спеціалізований журнал. Київ, 2005. №1. С.2.
58. Теряєва Л. Дитячий оркестр у дошкільному закладі. Музичний керівник: спеціалізований журнал. Київ, 2011. №3. С. 4–7.
59. Теряєва Л. Розучування нової пісні на музичних заняттях з дошкільниками. Музичний керівник: спеціалізований журнал, Київ 2012. №7. С. 18–20.
60. Тютюннікова Т. Є. Щоб навчитися співати, треба співати. Музична палітра: спеціалізований журнал. Київ: 2004. №5.
61. Хлебникова Л. О. Методика хорового співу у початковій школі [текст]: методичний посібник. Тернопіль: Навчальна книга Богдан, 2006. 216с.
62. Фоновая музыка в жизни детского сада. Дошкольное воспитание – 2007. №6. С. 52–54.
63. Черкасов В. Ф. Вокально-хорова робота на уроках музичного мистецтва як засіб формування естетичної культури учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Наукові записки. Випуск 103. Серія: Педагогічні науки. Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2012. С. 14-22.
64. Чернега Н.С. Розвиток співочих навичок у дітей дошкільного віку ЗАСІДАННЯ РАЙОННОГО МЕТОДИЧНОГО ОБ'ЄДНАННЯ музичних керівників дошкільних навчальних закладів. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://skvirarmk.at.ua/doschkillya/Seminar/22.09.2016_r.pdf.

65. Чорна А. С. Особливості музичного виховання дошкільників з вадами мовлення. *Інновації в музичній освіті та мистецтві*: матеріали VII наукових читань. Упор. Т. Ю. Прокопович. Рівне: Відок, 2021. С. 35-37.
66. Шараєвська І., Степаненко Н. Мовленнєві та музично – рухові вправи за системою Карла Орфа. *Музичний керівник: спеціалізований журнал*. Київ, 2011. №3. С. 9 -14.
67. Шаповал О. Упровадження концепції «елементарного музикування» Карла Орфа в систему музичного виховання дошкільників. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. Київ, 2010. №11. С. 57–66.
68. Шаповалова Р. Г. Навчання сольному співу: голосоутворення та його структурні компоненти. *Освітологічний дискурс*. 2015. № 1 (9). С. 239–249.
69. Шевченко Г. П. Эстетическое воспитание в школе: учеб. К., 1985. 87 с.
70. Шевчук А. Дитина у світі культури: орієнтири до освітньої лінії. *Дошкільне виховання*, 2012. №9. С. 15–18.
71. Шевчук А. Залучаємо малят до музичної скарбниці. *Дитячий садок. Мистецтво: спеціалізований журнал*. Київ, 2010. №3 (13). С. 36– 41.
72. Шевчук А. С. Дитяча хореографія: програма та навч.-метод забезпечення хореогр. діяльності дітей від 3 до 7 років: навч.-метод. посібн.: 2-ге видання, без змін. К.: Шкільний Світ, 2011. 128 с.
73. Шеремет Л. Прилучення дітей до фольклорної спадщини в умовах урбанізованого середовища. *Рідна школа*. Київ, 2004. №1. С. 22–24.
74. Шеремет М. К. Логопедія: Підручник, К.: Слово, 2014. 672.
75. Шереметьєв С. Т. Хоровий спів в дитячому садку. *Музичний керівник: спеціалізований журнал*. Київ, 2005. №5.
76. Шоломович С, Рудченко І., Зінич Р. Методика музичного виховання в дитячому за заг. ред. С. М. Шоломович. Вид 2-ге, переробл. та доповн. [текст]. К.: Музична Україна, 1979. 163 с.

77. Юцевич Ю. Є. Музыка: словник-довідник музичних термінів. Тернопіль: навчальна книга Богдан, 2009. 352 с.

78. Юцевич Ю. Є. Теорія і методика формування та розвитку співацького голосу [текст]: навч.-метод. посіб. К., 1998. 158 с.

79. Якимчук С. Методика музичного виховання: навч. посіб. Рівне: РДГІМ, 2003. 160 с.

80. Ятло Л. Г., Ятло Л. П. Сівацьке дихання як основа вокально-хорової техніки дитячого хору. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*. [електронний ресурс]. режим доступу: <http://znp.udpu.edu.ua/article/view/187651>.

Додаток А

Списки дітей експериментальної та контрольної груп

Ім'я дитини		Дата народження	
Експериментальна група	Контрольна група	Експериментальна група	Контрольна група
Артем М.	Костя П.	18.02.2014	24.05.2014
Анна Ч.	Віктор М.	25.05.2014	26.05.2014
Варвара С.	Мілана Р.	15.08.2014	08.11.2014
Влад І.	Сергій Л.	08.01.2014	09.11.2014
Геннадій Б.	Карина К.	01.04.2014	16.04.2014
Діна М.	Олена В.	06.08.2011	14.02.2014
Поліна Р.	Ірина К.	15.06.2014	18.09.2014
Роман Л.	Надія М.	18.02.2014	01.02.2014
Степан В.	Любов Х.	16.02.2014	26.10.2014
Юлія Н.	Матвій Ш.	18.07.2014	30.03.2014

Діагностика співацької установки

Назва методики	«Повтори мелодію»
Вид методики	педагогічне спостереження за дітьми під час співацької діяльності
Автор методики	Модифікація методики з «Програма з розвитку музичних здібностей дітей дошкільного віку в процесі співочої діяльності» колективу авторів-укладачів: В.Н. Весніної, Н.В. Волчкової, І.Г. Гончарової, Н.Г. Королевої, О.Б. Макарової, Е.В. Мустафіної, І.А. Нікіревої Л.В. Суворової, А.С. Щербакової.
Мета методики	Визначити здатність дитини утримувати правильну позицію під час співу тривалий час без нагадування музичного керівника
Матеріал й устаткування	Фортепіано, прості поспівки або пісеньки.
Технологія реалізації	Дитині пропонується: заспівати будь-яку відому їй пісеньку; повторити голосом мелодію, зіграну педагогом на інструменті.
Інтерпретація результатів	Низький рівень: позиція розслаблена, плечі опущені Середній: вихованець здатний утримувати правильну позицію під час співу нетривалий час. Високий: вихованець здатний утримувати правильну позицію під час співу тривалий час без нагадування музичного керівника
Переваги	Спостереження за кожною дитиною (виявлення індивідуальних якостей особистості).

Діагностика ведення звуку

Назва методики	«Гармонійні загадки»
Вид методики	Прослуховування голосу дитини
Автор методики	Модифікація методики з «Програма з розвитку музичних здібностей дітей дошкільного віку в процесі співочої діяльності» колективу авторів-укладачів: В. Н. Весніної, Н. В. Волчкової, І. Г. Гончарової, Н. Г. Королевої, О. Б. Макарової, Е. В. Мустафіної, І. А. Нікіревої, Л. В. Суворової А. С. Щербакової.
Мета методики	Визначити рівень виразності виконання пісень
Матеріал й устаткування	Фортепіано
Технологія реалізації	Педагог виконує співзвуччя (інтервал або акорд) і потім пропонує дитині повторити співзвуччя. Слід виконати 10 співзвуч.
Інтерпретація результатів	Низький рівень: спів уривчастий, крикливий Середній рівень: спів природним голосом, але іноді переходить на крик Високий рівень: виразний спів дзвінким голосом, наспівно
Переваги	Спостереження за кожною дитиною (виявлення індивідуальних якостей особистості). Проводиться в групі або індивідуально. Витрачається мінімальна кількість часу на виконання діагностичного завдання

Діагностика дикції

Назва методики	«А ну-ка повтори»
Вид методики	Прослуховування голосу дитини
Автор методики	Модифікація методики з «Програма з розвитку музичних здібностей дітей дошкільного віку в процесі співочої діяльності» колективу авторів-укладачів: В. Н. Веснініної, Н. В. Волчкової, І. Г. Гончарової, Н. Г. Королевої О. Б. Макарової, Е. В. Мустафіної, І. А. Нікіревої, Л. В. Суворової, А. С. Щербакової.
Мета методики	Визначити рівень сформованості навичок у дитини правильно вимовляти голосні і приголосні в кінці і середині слів при співі
Матеріал й устаткування	Не вимагається
Технологія реалізації	Педагог промовляє скоромовку або чистомовку і пропонує дитині повторити
Інтерпретація результатів	Низький: вихованець невиразно вимовляє літери, помітно значні мовні порушення Середній: у вихованця досить чітка вимова приголосних і правильне формування голосних, але він не вміє їх правильно вимовляти при співі Високий: вихованець вміє правильно вимовляти голосні і приголосні в кінці і всередині слів при співі
Переваги	Спостереження за кожною дитиною (виявлення індивідуальних якостей особистості). Не потрібно обладнання

Діагностика співацького дихання

Назва методики	«Подуй на сніжинки»
Вид методики	Діагностичні завдання, спостереження за дітьми в процесі співацької діяльності
Автор методики	Модифікація методики з «Програма з розвитку музичних здібностей дітей дошкільного віку в процесі співочої діяльності» колективу авторів-укладачів: В. Н. Весніної, Н. В. Волчкової, І. Г. Гончарової, Н. Г. Королевої, О. Б. Макарової, Е. В. Мустафіної, І. А. Нікіревої, Л. В. Суворової А. С. Щербакової).
Мета методики	Визначити рівень сформованості навичок брати дихання перед початком співу, між музичними фразами, не піднімаючи плечі, утримувати дихання до кінця фрази
Матеріал й устаткування	Не вимагається
Технологія реалізації	Дитині пропонується вдихнути повітря, потім по черзі подути на всі сніжинки
Інтерпретація результатів	Низький: вихованець дихання бере мимоволі Середній: вихованець дихання бере один раз перед початком виконання вправи і не утримується до кінця Високий: вихованець вміє брати дихання перед початком виконання вправи, не піднімаючи плечі, утримуючи дихання до кінця фрази
Переваги	Спостереження за кожною дитиною (виявлення індивідуальних якостей особистості). Не потрібно обладнання

Додаток Е

Діагностика навички співати в ансамблі

Назва методики	«Співаємо всі разом»
Вид методики	Діагностичні завдання, спостереження за проявами дітей в процесі співацької діяльності
Автор методики	Модифікація методики з «Програма з розвитку музичних здібностей дітей дошкільного віку в процесі співочої діяльності» колективу авторів-укладачів: В. Н. Весніної, Н. В. Волчкової, І. Г. Гончарової, Н. Г. Королевої, О. Б. Макарової, Е. В. Мустафіної, І. А. Нікіревої, Л. В. Суворової А. С. Щербакової).
Мета методики	Визначити рівень володіння навичкою самостійно, усім разом починати і закінчувати пісню, співати прискорюючи і заповільнюючи, посилюючи і послаблюючи звучання, пом'якшуючи кінці фраз, точно виконуючи ритмічний малюнок
Матеріал й устаткування	Фортепіано
Технологія реалізації	Дітям пропонується заспівати вже знайому і раніше вивчену мелодію, де присутнє прискорення і заповільнення темпу мелодії, після чого педагог визначає рівень сформованості навички співати в ансамблі
Інтерпретація результатів	Низький: вихованець не вміє співати в ансамблі, прагне виділитися Середній: не завжди проявляється вміння співати злагоджено, прискорюючи і заповільнюючи звучання, пом'якшуючи кінці музичних фраз, точно виконуючи ритмічний малюнок Високий: самостійно, всі разом починають і закінчують пісню, співають прискорюючи і заповільнюючи, посилюючи і послаблюючи звучання, пом'якшуючи кінці фраз, точно виконуючи ритмічний малюнок
Переваги	Проводиться в групі або індивідуально. Витрачається мінімальна кількість часу на виконання діагностичного завдання

Діагностика виразного виконання

Назва методики	"Мій вихованець"
Вид методики	Педагогічне спостереження за дітьми під час співочої діяльності
Автор методики	Модифікація методики з «Програма з розвитку музичних здібностей дітей дошкільного віку в процесі співочої діяльності» колективу авторів-укладачів: В. Н. Весніної, Н. В. Волчкової, І. Г. Гончарової, Н. Г. Королевої, О. Б. Макарової, Е. В. Мустафіної, І. А. Нікіревої, Л. В. Суворової, А. С. Щербакової.
Мета методики	Визначити рівень сформованості у дитини навички виразного співу, при якому вона передає характер пісні голосом і мімікою. Виразно передає музичний образ
Матеріал й устаткування	Фортепіано
Технологія реалізації	Дитині пропонується заспівати знайому їй, раніше вже вивчену мелодію від імені свого домашнього вихованця (коли той гуляє, грає вдома, купається)
Інтерпретація результатів	Низький: спів неемоційний, непереданий музичний образ навіть при підтримці дорослого Середній: дитина намагається співати виразно, але на обличчі мало емоцій. Передає музичний образ в співі при нагадуванні і підтримки дорослого Високий: дитина співає виразно, передаючи характер пісні і стан того від імені кого співає, голосом і мімікою. Виразно передає музичний образ
Переваги	Спостереження за кожною дитиною (виявлення індивідуальних якостей особистості).

